

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษารูปแบบของการจัดการศึกษาบ้านเรียนและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐที่มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจึงครอบคลุมแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาบ้านเรียน ดังต่อไปนี้

1. ประวัติความเป็นมาของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
2. การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
  - 2.1 ความหมายการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
  - 2.2 ปรัชญาและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
  - 2.3 ลักษณะและรูปแบบของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
  - 2.4 ปัจจัยนำไปสู่การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
  - 2.5 หลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน
3. การสนับสนุนจากภาครัฐ
  - 3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560
  - 3.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553
  - 3.3 กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547
4. แนวคิดพื้นที่รอยต่อพัฒนาการ
5. ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงสังคม
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ประวัติความเป็นมาของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

อมรวิชช์ นาครทรรพ (2543) ได้กล่าวถึง ความเป็นมาของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนของต่างประเทศ ดังนี้ ในสหรัฐอเมริกาจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน ถือเป็น การ “ทวงสิทธิ” ขั้นพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญเสียด้วยซ้ำ ดังตัวอย่างกรณีการฟ้องร้องในชั้นศาลกรณีหนึ่งเมื่อปี ค.ศ.1925 ระหว่างหน่วยงานการศึกษาของรัฐที่กล่าวหาว่าพ่อแม่ครอบครัวหนึ่งไม่มี “สิทธิ” ในการสอนลูกเองที่บ้าน ศาลได้ตัดสินให้พ่อแม่ครอบครัวนั้นเป็นฝ่ายชนะ โดยคำพิพากษาของศาลตอนหนึ่งได้ประกาศถึงเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญว่า

“ความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับเสรีภาพของบุคคลที่รัฐพึงยึดถืออย่างมั่นคงประการหนึ่ง คือ ความเชื่อ ว่ารัฐไม่มีสิทธิหรืออำนาจในการหล่อหลอมเด็ก โดยการบีบบังคับให้เด็กต้องได้รับการศึกษาในแบบที่รัฐ

ต้องการจากสถานศึกษาที่รัฐจัดให้เท่านั้น รัฐไม่ใช่เจ้าของชีวิตเด็ก และตั้งนั้นครอบครัวที่เลี้ยงดู ทะนุถนอม เด็กแต่ละคนมา จึงมีสิทธิและความรับผิดชอบในการเตรียมเข้าเหล่านั้นให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย

อย่างไรก็ตาม ความเคลื่อนไหวในการออกกฎหมายรองรับการจัดโรงเรียนในบ้านในสหรัฐอเมริกา เพิ่งเกิดขึ้นอย่างจริงจังในช่วง 20 ปีนี้เอง โดยในปี 1980 มีเพียง 3 มลรัฐที่มีกฎหมายอนุญาตให้มีการจัดโรงเรียนในบ้านได้อย่างเป็นทางการ แต่ในเวลาเพียงสิบกว่าปีมลรัฐต่างๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขในเรื่องนี้ไปอย่างรวดเร็ว จนในปัจจุบันทั้ง 50 มลรัฐในสหรัฐ ได้มีกฎหมายอนุญาตอย่างเป็นทางการ หรือมีการผ่อนปรนให้มีการจัดโรงเรียนในบ้านได้ทั้งสิ้น ซึ่งก่อนหน้านี้จะมีการออกกฎหมายการศึกษาสามารถรับ เช่นนี้ เมื่อมีกรณีพิพาทระหว่างครอบครัวที่จัดโรงเรียนในบ้านกับหน่วยงานของมลรัฐต่างๆ กลุ่มพ่อแม่ก็ได้ แต่อ้างสิทธิตามรัฐธรรมนูญว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นหลักในการรู้ความในชั้นศาล ซึ่งปรากฏว่ามีน้อยครั้งที่ศาลจะตีความรัฐธรรมนูญในทางที่เป็นประโยชน์แก่พ่อแม่เหล่านี้ ในขณะที่เดียวกันก็มีไม่น้อยที่กลุ่มพ่อแม่บ้านเรียนมักถูกตัดสินให้เป็นฝ่ายที่กระทำผิดกฎหมาย ฝ่ายรัฐที่เป็นโจทก์ได้รับการเข้าข้าง โดยอ้างว่าแม้รัฐธรรมนูญจะประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลก็ตาม แต่หน่วยงานของรัฐก็มีหน้าที่ตามกฎหมาย เช่นกันในการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชน ดังนั้นการที่หน่วยงานในบางมลรัฐกล่าวหาว่าพ่อแม่ไม่มีสิทธิในการเปิดโรงเรียนสอนลูกตนเองในบ้าน จึงเป็นข้อกล่าวหาที่รับฟังได้และมีเหตุผลชอบธรรมในการวินิจฉัยของศาลหลายมลรัฐในขณะนั้น

ในช่วงปี 1970 เป็นต้นมา การมีกฎหมายการศึกษา หรือกฎหมายว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของพ่อแม่ ผู้ปกครองออกมาเป็นการเฉพาะในมลรัฐต่างๆ จึงทำให้การจัดโรงเรียนในบ้านในสหรัฐเป็นไปได้โดยถูกต้อง และสะดวกยิ่งขึ้น โดยไม่ต้องพะวงกับการตีความรัฐธรรมนูญอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม ลักษณะการออกกฎหมายยังมีความหลากหลายอยู่มากในแต่ละมลรัฐของสหรัฐขึ้นอยู่กับเจตนารมณ์ว่าจะมีการกำกับดูแลในเรื่องนี้อย่าง “เข้ม” เพียงไร

ในภาพรวมนั้นอาจกล่าวได้ว่า การดำเนินการสอนแบบบ้านเรียนในสหรัฐอเมริกานั้น สามารถกระทำได้โดยมีกฎหมายรองรับลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปในแต่ละมลรัฐ ส่วนใหญ่มีการยอมรับสถานะทางกฎหมายของ “โรงเรียนในบ้าน” อย่างเป็นทางการ ในขณะที่มลรัฐอีกจำนวนหนึ่งยอมรับอย่างอ้อมๆ โดยตีความให้โรงเรียนในบ้านมีฐานะเทียบเท่าเสมือนหนึ่ง “โรงเรียนเอกชน”

อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญในเชิงกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องนี้ ไม่ได้อยู่ที่ว่าการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนจะตกอยู่ภายใต้การกำกับควบคุมตามกฎหมายหรือระเบียบมากน้อยแค่ไหน ซึ่งประเด็นนี้จะมีผลกระทบโดยตรงต่อเสรีภาพ และความยืดหยุ่นที่ครอบครัวบ้านเรียนแต่ละครอบครัวจะได้รับในการจัดการศึกษาให้ลูกของตน

ประเทศแคนาดา การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในแต่ละรัฐมีกฎระเบียบกำกับดูแลของตน ซึ่งพ่อแม่จะต้องติดต่อขอทราบรายละเอียดจาก Education and Training Department ในรัฐของตน โดยทั่วไปในแคนาดาไม่มีการกำหนดเกี่ยวกับคุณวุฒิต่างๆ ในด้านวิชาครูสำหรับพ่อแม่ที่ต้องการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนไม่มีการกำหนดให้พ่อแม่ต้องยึดกรอบหลักสูตรใดๆ แต่ในทางปฏิบัติพ่อแม่สามารถดูหลักสูตรของท้องถิ่น (Provincial Curriculum) เป็นแนวในการจัดการศึกษาให้ลูกของตนได้ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ใน

มณฑลส่วนใหญ่มีกฎหมายให้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนได้โดยมีความหลากหลายของการตีความกฎหมายในระดับท้องถิ่น โดยมีแค่ 2 มณฑล คือ ซอฟท์สูลแซน และทิจิโน เท่านั้นที่ไม่อนุญาตให้มีการจัด โดยทั้ง 2 มณฑล การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนจะเป็นที่ยอมรับได้ ในกรณีเด็กที่มีความจำเป็นทางการศึกษารายตัว เท่านั้น ส่วนใน 11 มณฑล จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าพนักงานการศึกษา ในขณะที่อีก 6 มณฑล เพียงแค่แจ้งให้เจ้าพนักงานทราบก็เป็นกรเพียงพอแล้ว

ประเทศออสเตรเลีย โปรตุเกส และฝรั่งเศส การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนเป็นเรื่องถูกต้องตามกฎหมายเช่นกัน หากมีการติดตามตรวจสอบการศึกษาที่แต่ละครอบครัวจัดเพื่อเป็นการประกันคุณภาพการศึกษา เฉพาะในโปรตุเกสเด็กต้องลงทะเบียนที่โรงเรียนในท้องถิ่นด้วย

ประเทศอิตาลี กฎหมายอนุญาตให้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนได้โดยระบุในกฎหมายว่า “บิดามารดาชาวอิตาลีมีความรับผิดชอบต่อพระเจ้าในการทำให้แน่ใจว่าบุตรของเค้าได้รับการศึกษาที่ดีที่สุด”

ประเทศไทย ในวงการศึกษไทยได้มีการพูดถึงเรื่องการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนกันมากในปัจจุบัน เนื่องจากมีกระแสที่นำโดยหลายประเทศ ซึ่งรัฐให้สิทธิและเปิดโอกาสให้พ่อแม่ผู้ปกครองสามารถจัดโรงเรียนในบ้านอย่างเป็นรูปธรรม โดยให้เป็นการศึกษาทางเลือกอีกแบบหนึ่งที่สอดคล้องกับยุคสมัยแห่งสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคล

ก่อนหน้าปี พ.ศ.2530 เรื่องการศึกษาแบบบ้านเรียนได้หายไปจากสังคมไทย โดยทั่วไปรู้จักกันเฉพาะการศึกษาในโรงเรียนเท่านั้น จะมีการกล่าวถึงระบบถึงรูปแบบการศึกษาที่มีความแตกต่างในปรัชญาและแนวทางเรียนรู้ก็เพียงแต่ในหนังสือหรือวารสารบางเล่มและในหมู่ผู้ที่มีความสนใจในเรื่องการศึกษาอย่างจริงจัง

ต่อมา ยุทธชัย เฉลิมชัย และกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร (2543) ได้อ้างถึง การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในประเทศไทย โดยผู้บุกเบิกการศึกษาแบบบ้านเรียนคือ ครอบครัวพิภพ และรัชนี ธงไชย ซึ่งเป็นนักการศึกษาที่พยายามชี้ให้เห็นถึงความผิดพลาดและอำนาจนิยมที่แฝงอยู่ในระบบการศึกษา พิภพและรัชนีได้หาหนทางสร้างทางเลือกการศึกษาอย่างใหม่ โดยการจัดตั้ง “โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก” ขึ้นที่จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อปี พ.ศ.2522 เพื่อรองรับเด็กที่มีปัญหาถูกล่วงละเมิด โดยใช้ปรัชญาการศึกษาแบบซัมเมอร์ฮิลล์ที่เน้นเสรีภาพในการเรียนรู้และความรักพร้อมๆกับการให้ลูกออกจากโรงเรียนมาจัดการศึกษาเอง

ในยุคที่การศึกษาไทยยังอยู่ในภาวะถูกครอบงำ ในปีพ.ศ.2535 สยาม และสมพร พึ่งอุดม หรือครูส้มผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการเป็นครูชนบทของสยามและความรู้ทางศิลปะของครูส้มที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ให้ลูกอย่างมีชีวิตชีวน่าสนใจ หรือครอบครัวของพร พันธุ์โอสถ ประกอบอาชีพแพทย์ที่ใช้แนวทางการศึกษาของวอลดอล์ฟ และมีครอบครัวเพื่อนๆเข้าร่วม มีการบริหารจัดการรวมศูนย์ที่สถานที่เรียกว่า โรงเรียนปัญญาทัย ครอบครัวของสาทร สมพงษ์ จังหวัดพัทลุงที่ก่อตั้งเป็นโรงเรียนได้ร่วมไม้ โดยใช้กระบวนการค่ายและกิจกรรมการเรียนรู้เป็นหลัก เน้นแนวคิดธรรมะกับธรรมชาติของกฤษณา มูรติ ส่วนครอบครัวของนิราพร เหลืองแจ่ม ซึ่งมีได้มีประสบการณ์เลวร้ายกับระบบโรงเรียนแต่ก็อยากให้ลูกพัฒนาศักยภาพบนพื้นฐานการเรียนรู้จักตนเอง และการมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมโดยใช้แนวทางพุทธธรรมปัจจุบัน

ของนิราพร เป็นกำลังแข็งขันคนหนึ่งในกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร นอกจากนี้ยังมีกรณีสุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ เป็นโครงการศึกษาวิจัยที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) ให้การสนับสนุน

ครอบครัวที่จัดการศึกษาให้ลูกยังมีความเชื่อมั่นตรงกันว่า การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนเป็น กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง คือมีความเคารพศรัทธาในศักยภาพของการ เรียนรู้ของเด็กกว่า การเรียนรู้เป็นพัฒนาการที่ต้องเกิดจากการสังเคราะห์ของเด็กเป็นสำคัญ ทั้งยังเป็นการ เรียนรู้ร่วมกันของทั้งครอบครัว พ่อแม่เป็นทั้งครูและผู้เรียนไปพร้อมกับลูก คุณสมบัติประการหนึ่งของพ่อ แม่บ้านเรียนจึงหมายถึงความเป็นผู้กระตือรือร้นใฝ่รู้ เพราะการเรียนรู้แบบบ้านเรียนเกิดขึ้นในทุกวิถีทาง ตั้งแต่ชีวิตประจำวันไปจนถึงธรรมชาติและโลกทั้งโลกเป็นระบบบูรณาการเชื่อมโยงสรรพวิชา และเป็น กระบวนการที่จะนำไปสู่การค้นพบตัวตนและศักยภาพของลูก

แนวทางการศึกษาแบบบ้านเรียน มีลักษณะผสมผสานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อรรถาศัย และเป็นไปได้ตั้งแต่มีแบบแผนจนถึงไร้แบบแผน ครอบครัวบ้านเรียนจะเน้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความ หลากหลาย เช่น การเรียนรู้โดยทำโครงการหรือโครงการตามความสนใจของเด็ก กิจกรรมเสริม ความรู้และประสบการณ์แบบทัศนศึกษา การจัดค่ายพักแรม การเข้าร่วมกิจกรรมในเทศกาลประเพณี กิจกรรมเสริมทักษะด้านภาษา กีฬา ดนตรี งานประดิษฐ์ สร้างสรรค์ การฝึกงานระยะสั้น กิจกรรมพัฒนา สติและสมาธิ กิจกรรมอาสาสมัคร เสริมทักษะงานอาชีพ งานบ้าน เสริมวินัย และการมีส่วนร่วมใน ครอบครัว เป็นต้น

การสอบวัดมาตรฐานความรู้ดังกล่าวในเด็กบ้านเรียน จึงไม่อาจใช้วิธีการตรวจวัดจากข้อสอบ เหมือนในระบบโรงเรียน หากแต่ต้องพิจารณาให้เห็นถึงพัฒนาการของเด็กอย่างแท้จริง โดยให้เด็กมีส่วนร่วม ในการประเมินผลตนเองด้วย รวมถึงการใช้วิธีการและรูปแบบที่หลากหลายเป็นธรรมชาติ อย่างไรก็ตามก็ตี ครอบครับบ้านเรียนทั้งหลายไม่ได้ปฏิเสธการตรวจสอบมาตรฐานคุณภาพ เพราะเป็นหลักการทั่วไป ทั้งยัง จะทำให้การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนมีพัฒนาการที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ประเด็นสำคัญที่พ่อแม่ ครอบครับบ้านเรียนปรารถนาตรงกัน คือ มาตรฐานคุณภาพที่เป็นธรรมสอดคล้องกับการศึกษาแบบบ้าน เรียนเสียมากกว่า

บ้านเรียนในประเทศไทยจึงมีพัฒนาการจากการศึกษาเรียนรู้ในบ้าน ขยายไปสู่การรวมกันเป็นกลุ่ม ครอบครัวยุติที่มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่ กลุ่มประสานใจ กลุ่มวอลดอล์ฟ กลุ่มบ้านเรียนปัญญากร ซึ่ง ได้จัดตั้งเป็นองค์กรเครือข่ายแล้วในนามศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (ศปศค.) เพื่อ ช่วยเหลือด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ลูกหลาน การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ การสัมมนาให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวที่สนใจ รวมถึงการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ การเผยแพร่ ขยายผล และการต่อสู้อุทธรงค์ด้านนโยบายกฎระเบียบรัฐที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

2. การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

2.1 ความหมายการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

ความหมายของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยและ

ข้อเขียน พบว่ามีผู้ให้ความหมายของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนไว้แตกต่างกันดังนี้

อมรวิรัช นาครทรรพ (2543) ให้ความหมายว่า การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนเป็น กิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจสำหรับเด็กที่เป็นสมาชิกของครอบครัว โดยกำหนด กิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้าน หรือสภาพการณ์แบบครอบครัวที่มีผู้ปกครองทำหน้าที่ครู หรือผู้กำกับดูแล กิจกรรมเหล่านั้น

นภาพนธร ธรรมบวร (2543) ได้กล่าวถึงครอบครัวโดยอ้างถึงคณะกรรมการส่งเสริมและ ประสานงานสตรีแห่งชาติว่า หมายถึง กลุ่มคนที่ได้อาศัยรวมอยู่ในบ้านเดียวกัน มีความเกี่ยวพันกันทาง สายเลือดและทางกฎหมาย ซึ่งได้แก่พ่อ (สามี) แม่ (ภรรยา) ลูกและญาติพี่น้องและแต่ละคนจะมีบทบาท หน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกัน ให้ความรักและความเอาใจใส่ต่อกัน เอื้ออาทร มีความปรารถนาดีต่อกันทั้งในทาง เศรษฐกิจและทางสังคม โครงสร้างครอบครัวไทยในปัจจุบันเป็นครอบครัวเดียวมีบทบาทด้านการศึกษา คือ 1) เป็นผู้ให้การศึกษา 2) มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 3) เสนอทางเลือกในการจัดการศึกษา (Family choice in education) ในการตัดสินใจของครอบครัวเกี่ยวกับการศึกษาของเด็กมีประเด็นหลักๆที่พึง ตระหนัก 2 ประการคือ 1) การตัดสินใจของพ่อแม่ไม่ได้ทำเพื่อตนเอง แต่ทำเพื่อผลประโยชน์ของเด็กซึ่ง ประเด็นนี้จะนำไปสู่คำถามต่างๆมากมายเกี่ยวกับสิทธิของพ่อแม่และสิทธิเด็ก 2) ประเด็นที่สองทางเลือก หรือการตัดสินใจของพ่อแม่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงต่อสังคมส่วนรวม ประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ เดนมาร์ก มีความเชื่อร่วมกันว่า ระบบการศึกษาควรประกอบด้วยรูปแบบที่หลากหลาย ยืดหยุ่นได้ และตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคลและชนกลุ่มน้อย ในกรณีของประเทศเดนมาร์กถ้า พ่อแม่ตัดสินใจไม่ส่งลูกเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ รัฐจำเป็นต้องจ่ายเงินสำหรับการศึกษาแบบอื่นๆ ที่พ่อแม่เลือกด้วย

ส่วนของ สมพร พึ่งอุดม (2543) การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน หมายถึง การเรียนรู้อยู่ ที่บ้าน จะว่าเรียนอยู่กับบ้านเสียทีเดียวก็ไม่เชิง เพราะการเรียนแบบนี้จำเป็นต้องใช้การทัศนศึกษานอกบ้าน ควบคู่ไปด้วยตลอดเวลา ทางด้านการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย โดยเอกสารสื่อพลัง (2543, หน้า 3) ให้ความหมายว่า การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน หมายถึง การที่เด็กเรียนรู้อยู่ที่บ้านโดยไม่ได้เข้าโรงเรียน ปกติ ขณะเดียวกันนักการศึกษาต่างประเทศ (อ้างในการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยในเอกสารสื่อพลัง, 2543, หน้า 3) ได้นิยามไว้ว่า คือ กิจกรรมการเรียนการสอนที่ได้ถูกวางแผนขึ้นอย่างตั้งใจ สำหรับเด็กที่เป็น สมาชิกของครอบครัว โดยกิจกรรมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในบ้านหรือในสภาพการณ์แบบครอบครัว ที่มีผู้ปกครอง ทำหน้าที่ครูหรือกำกับดูแลและจัดกิจกรรมเหล่านั้น และยุทธชัย เฉลิมชัย (2543, หน้า 24) ให้นิยามว่า เป็นการการศึกษาที่พ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง แทนการส่งบุตรหลานเข้าโรงเรียน อาจเป็น การจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือโดยข้อตกลงร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน พ่อแม่อาจเป็นผู้สอนเองหรืออำนวยการให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

หมายความว่า ระหว่างบิดา มารดา หรือผู้ปกครองร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพและเป็นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงๆ จากการปฏิบัติ ฝึกทักษะกระบวนการคิดการจัดการและเผชิญสถานการณ์ สามารถประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาได้

2.2 ปรัชญาและแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

อมรวิรัช นาคทรพรพ (2543) ได้กล่าวถึงการเกิดการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในประเทศตะวันตกว่ามาจากความเชื่อทางศาสนา ทำให้เกิดแรงผลักดันให้พ่อแม่ก้าวเข้ามาจัดการศึกษา โดยได้จำแนกกลุ่มพ่อแม่ที่จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนเป็น 2 ประเภท คือ

กลุ่มอุดมคตินิยม (Ideologues) ซึ่งมีแนวโน้มจะเป็นกลุ่มที่เคร่งศาสนาโดยมีความต้องการหลักในการนำลูกออกจากโรงเรียนก็เพื่อขจัดมลพิษจากโรงเรียนที่อาจกระทบ หรือเบียดเบียนความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาของครอบครัว ส่วนในวิถีทางการจัดการสอนในบ้านของพ่อแม่กลุ่มนี้ ก็มักจัดแบบโรงเรียนทั่วไปนั่นเอง คือ โครงสร้างหลักสูตรชัดเจน เน้นเนื้อหาวิชา ซึ่งก็ไม่ต่างจากโรงเรียนทั่วไปเท่าใด ขอเพียงแต่ให้ลูกออกจากสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษในโรงเรียนมาก็พอแล้ว ที่เหลือพ่อแม่ก็ใช้หลักสูตรเนื้อหาวิชาต่างๆไปมาสอนนั่นเอง

กลุ่มการเรียนรู้นิยม (Pedagogues) ซึ่งมีแนวโน้มจะเป็นกลุ่มพ่อแม่ที่ไม่เชื่อในวิธีการจัดการศึกษาของโรงเรียนโดยมีการเน้นที่ครูและหลักสูตรเป็นศูนย์กลางจนล้มธรรมชาติและศักยภาพของเด็กแต่ละคน พ่อแม่กลุ่มนี้เชื่อว่าการไปโรงเรียนไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การเรียนรู้ เพราะการเรียนรู้ที่แท้จริงจะเกิดจากชีวิตจริงที่เด็กเป็นผู้ค้นหาและค้นพบด้วยตนเอง พ่อแม่กลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มที่จัดหาหลักสูตรที่ยืดหยุ่นหลากหลายกว่าพ่อแม่กลุ่มแรกมาก โดยเน้นให้เด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายสาระ ตลอดจนการประเมินความสำเร็จในการเรียนด้วยตนเอง และแนวความคิดเรื่องการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้เด็กทำเอง คิดเองเรียนรู้อย่างอิสระ ยังพ้องกับหลักแนวความคิดของนักทฤษฎีการเรียนรู้สมัยใหม่หลายท่านที่เราจะรู้จักกันดีไม่ว่า Jean Piaget นักการศึกษาชาวสวิสเซอร์แลนด์ ที่เชื่อว่าเด็กมีระดับขั้นการพัฒนากระบวนการคิดที่ต่างกันในแต่ละช่วงอายุหรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ เด็ก ๆ มีความพร้อมที่จะรับการสอนไม่เหมือนกันในแต่ละวัย พ่อแม่ต้องเข้าใจพฤติกรรมของเด็กในแต่ละวัยและจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กวัยนั้นๆ หรืออีกนัยหนึ่งพ่อแม่จะต้องสังเกตพฤติกรรมของลูกอย่างใส่ใจเพื่อความเข้าใจในความต้องการของลูกที่ค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วง เช่นเดียวกับ Rudolf Steiner นักปรัชญาชาวออสเตรเลียนที่เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพอย่างรอบด้านของเด็กโดยเด็กในแต่ละช่วงอายุมีสิ่งเร้าต่อการพัฒนาบุคลิกภาพที่ต่างกัน และ Maria Montessori แพทย์ชาวอิตาลีที่เน้นการจัดการสภาพแวดล้อมและสื่อต่างๆที่เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เด็กแสดงศักยภาพของตนเองออกมา เรื่องสื่อ การเรียนและสภาพแวดล้อมในการเรียนนั้นค่อนข้างละเอียดอ่อน โดยการเน้นการส่งเสริมให้เด็กมีความคิดเป็นอิสระ แต่ในขณะเดียวกันก็มีทักษะในการเรียนรู้ที่ดีโดยอาศัยของเล่นที่ทำด้วยไม้

แนวทางการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในปัจจุบันประกอบด้วย 8 แนวคิดได้แก่

1. แนวคิดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic education)
2. แนวคิดพัฒนาการของเพียเจท์ (Piaget)
3. แนวคิดของมอนเตสซอรี (Montessori)
4. แนวการศึกษาของวอลดอร์ฟ (Waldorf education)
5. แนวคิดของซัมเมอร์ฮิล นีล
6. แนวคิดของไอวาน อิลลิช (Ivan illich)
7. แนวคิดตามปรัชญาของศาสนา
8. แนวคิดแบบรพินทรนาถ ฐากูร
9. แนวคิดแบบกฤษณมูรติ

1. แนวคิดการศึกษาแบบองค์รวม (Holistic education)

สมพร พิงอุดม (2544) ได้กล่าวว่า การศึกษาแบบองค์รวมคือกระบวนการเรียนรู้ ที่เชื่อมตัวเองเข้ากับโลก ความสัมพันธ์นี้ต้องครอบคลุมทุกด้านทั้งด้านร่างกายหรือกายภาพ (Physical body) ด้านจิตใจ อารมณ์ความรู้สึก (Mind) ตลอดจนด้านจิตวิญญาณ (Spiritual) ต้องเป็นการศึกษา ที่ไม่ติดยึดกับเทคนิคหรือหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งอย่างตายตัว ครูต้องยอมรับศักยภาพที่แตกต่างของเด็กแต่ละคน จะต้องไม่พยายามใช้มาตรฐานเดียวในการตัดสินใจเด็ก นอกจากนี้การเรียนรู้แบบองค์รวมยังต้องสอนให้เด็กเข้าใจความสัมพันธ์ที่ ตัวเด็กต้องเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับทั้งโลกภายนอก และโลกภายในของ

2. แนวคิดพัฒนาการของเพียเจท์ (Piaget)

เพียเจท์ได้กล่าวถึงแนวคิดพัฒนาการ (Cognitive constructivism) ไว้ว่า ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ โดยการลงมือกระทำ และเป็นผู้สร้างความรู้ขึ้นในใจเอง ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมมีบทบาทในการก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางพุทธิปัญญาขึ้น เป็นเหตุให้ผู้เรียนปรับความเข้าใจเดิมที่มีอยู่ให้เข้ากับข้อมูลข่าวสารใหม่ จนกระทั่งเกิดความสมดุลทางพุทธิปัญญา หรือเกิดความรู้ใหม่ขึ้น และการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ ทั้งนี้ เด็กมีระดับขั้นการพัฒนาระบวนการคิดที่ต่างกันในแต่ละช่วงอายุ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เด็กพร้อมที่จะรับ "การสอน" ไม่เหมือนกัน ในแต่ละวัย เช่น เด็กต่ำกว่าช่วง 2 - 7 ปี จะเริ่มเข้าใจภาษา และเริ่มจดจำประสบการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวัน และในช่วงอายุ 7 - 11 ปี เด็กก็จะเริ่มใช้ประสบการณ์นั้นในการตัดสินใจและตอบสนองต่อสิ่งต่างๆรอบๆตัว เป็นต้น พ่อแม่จึงต้องเข้าใจพฤติกรรมของเด็กในแต่ละวัย และการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเด็กวัยนั้น อีกนัยหนึ่งพ่อแม่จะต้องสังเกตพฤติกรรมของลูกอย่างใส่ใจ เพื่อเข้าใจในความต้องการของลูกที่ค่อยๆเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วง (อมรวิรัช นาคทรพรพ, 2543)

3. แนวคิดของมอนเตสซอรี (Montessori)

ยูทอซัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย (2543) จะเน้นการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อต่างๆ

ที่เหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เด็กแสดงศักยภาพของตนเองออกมาอย่างละเอียดอ่อน สื่อการเรียนและสภาพแวดล้อมในการเรียนนั้น จะเน้นการส่งเสริมให้เด็กมีความคิดเป็นอิสระ แต่ในขณะเดียวกันก็มีทักษะในการเรียนรู้ที่ดี เน้นการใช้สื่อที่เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นปฏิสัมพันธ์กับสื่อสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาของมอนเตสซอร์รี่ไว้ ดังนี้

1. เด็กจะต้องได้รับการยอมรับนับถือ เนื่องจากเด็กแต่ละคน มีความแตกต่างกัน ควรจัดการศึกษาให้เด็กแต่ละคนตามความสามารถ และความต้องการตามธรรมชาติ โดยพัฒนาการสอนให้สัมพันธ์กับพัฒนาการความต้องการของเด็ก
2. มอนเตสซอร์รี่ เชื่อว่ามนุษย์เรานี้เป็นผู้ให้การศึกษาแก่ตนเอง และเปรียบเทียบของเด็กเหมือนฟองน้ำ ซึ่งจะซึมซับข้อมูลจากสิ่งแวดล้อม เด็กใช้จิตในการหาความรู้ซึมซับเอาสิ่งต่างๆเข้าไปในจิตของตนได้เองโดยไม่ต้องสอน
3. ช่วงเวลาหลักของชีวิต คือ ช่วงเวลาที่สำคัญที่สุดสำหรับการเรียนรู้ในระยะแรก เป็นช่วงของการพัฒนาสติปัญญา และเด็กสามารถเรียนทักษะเฉพาะอย่างได้อย่างดี ครูต้องช่างสังเกต และใช้ประโยชน์จากช่วงเวลานี้ในการจัดการเรียนการสอนให้สมบูรณ์ที่สุด เพื่อเด็กจะได้มีโอกาสในการเลือกกิจกรรมของแต่ละบุคคล มอนเตสซอร์รี่เชื่อว่าช่วงที่สำคัญในชีวิตของเด็ก คือ ช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนถึง 6 ขวบ
4. การเตรียมสิ่งแวดล้อม มอนเตสซอร์รี่เชื่อว่า เด็กเรียนได้ดีที่สุดในสภาพแวดล้อมที่จัดเตรียมเอาไว้อย่างมีจุดมุ่งหมาย มอนเตสซอร์รี่สนับสนุนการจัดห้องเรียนแบบเปิด เพื่อให้เด็กจะได้เลือกทำงานอย่างมีอิสระตามที่ตนเองต้องการ ภายใต้ขอบเขตที่กำหนดให้ จะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่เขาทำได้
5. การศึกษาด้วยตนเอง เด็กสามารถเรียนได้ด้วยตนเอง จากการที่เด็กมีอิสระในสิ่งแวดล้อมที่จัดเตรียมเอาไว้อย่างสมบูรณ์ เมื่อเด็กได้ลงมือทำงาน เขาก็ได้ศึกษาด้วยตนเอง มีความพอใจ และทำให้เกิดพลังในการทำงานต่อไปอีก

4. แนวการศึกษาของวอลดอร์ฟ (Waldorf education)

นายแพทย์พร พันธุ์โอสถ (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดวอลดอร์ฟ ว่าหัวใจสำคัญของการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ คือ ความเชื่อมั่นว่าคุณค่าอันล้ำค่าที่สุด และเป็นสากลที่สุดของมนุษย์ จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการศึกษานำมาซึ่งความสมดุลระหว่างความสามารถในการคิด รู้สึก และพลังเจตจำนง ซึ่งดำรงอยู่ในตัวเด็กแต่ละคน หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ มุ่งหวังจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้ซึ่งมีความคิดแยกกาย สดใส มีพลัง และสร้างสรรค์ ผู้ซึ่งมีความรู้สึกในใจเปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา กล้าหาญ ศรัทธาต่อชีวิตและมีจิตใจใฝ่รู้ ผู้มีพลังเจตจำนง แน่วแน่ สามารถบรรลุภารกิจแห่งชีวิตที่ตนเองเป็นผู้เลือกสรร การศึกษาแบบวอลดอร์ฟมุ่งหมายที่จะดึงศักยภาพซึ่งแฝงเร้นอยู่ในตัวเด็กแต่ละคนให้แสดงออกมา ไม่ใช่มุ่งจะนำข้อมูลความรู้จากภายนอกใส่เข้าไปในเด็ก เพื่อการผลิตซ้ำ โดยนัยนี้จึงเอื้ออำนวยให้อุชุนทั้งหลายค้นพบพลัง ความกระตือรือร้น และปัญญาที่ตนเองมีอยู่ เพื่อนำมาซึ่ง

คุณภาพสูงสุดของตัวเอง การศึกษาแบบวอลดอร์ฟ ให้ความสำคัญกับวัยเด็ก ด้วยเห็นว่าวัยเด็กเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของความเป็นมนุษย์ ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องก้าวผ่าน และควรจะได้รับ การเรียนรู้และประสบการณ์ที่เหมาะสม ซึ่งจะทำให้เติบโตเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ได้ในเรื่องทักษะต่อความเป็นมนุษย์ วอลดอร์ฟเชื่อว่า ความเป็นมนุษย์ประกอบไปด้วย 3 มิติ คือ 1) รูปร่าง (Body) คือ ส่วนที่ประกอบขึ้นเป็นรูปร่างของมนุษย์ ทำให้เราสามารถรับรู้โลก รู้จักตัวเอง และสิ่งต่างๆ โดยรอบ ตลอดจนสามารถลงมือกระทำกรต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโลก 2) จิตใจ (Soul) คือ มิติของโลกภายในใจเรา ทำให้เราเกิดความรู้สึกต่อโลก ต่อตัวเอง และสิ่งต่างๆ 3) สำนึกและจิตวิญญาณ (Spirit) คือ มิติซึ่งก่อให้เกิดความตระหนักรู้ในตนและนำไปสู่การแสวงหาความเป็นจริงแห่งชีวิต โดยนัยนี้การพัฒนาความคิดของมนุษย์จึงจำเป็นต้องอยู่บนพื้นฐานแห่งการแสวงหาสัจจะ การเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามภาวะที่เป็นจริง (ยูทซัย และอุทยวรรณ เฉลิมชัย, 2543 ; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549 ; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551ข ; สาทร สมพงศ์และคณะ, 2553 ; สุชาติ จักรพิสุทธิ์ และคณะ, 2548)

5. แนวคิดของซิมเมอร์ฮิล นีล

ยูทซัย และอุทยวรรณ เฉลิมชัย (2543) มีแนวคิดว่าการศึกษามุ่งที่จะให้เสรีภาพอย่างเต็มที่แก่ผู้เรียน ทั้งในด้านการเรียนและการปกครองตนเอง โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง การเรียน เป็นเรื่องของการเลือก ไม่บังคับ เพราะต้องการให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง เอ เอส นีล ซึ่งเป็นเจ้าของ แนวความคิดนี้มีความเชื่อว่าเด็กเกิดมาพร้อมกับความเฉลียวฉลาดและมีความคิดที่ตรงกับความเป็นจริง ถ้าปล่อยให้เด็กพัฒนาตนเองอย่างมีอิสระปราศจากการควบคุม ก็จะสามารถพัฒนาตัวเองไปได้มากที่สุด ที่จะทำได้ตามศักยภาพและความสนใจ ลักษณะที่สำคัญของโรงเรียนซิมเมอร์ฮิล คือ การปรับปรุงโครงสร้างของโรงเรียนเป็นระบบใหม่ทั้งหมด ทั้งหลักสูตรการเรียน การสอนและการบริหาร จัดกิจกรรมตามความสนใจของเด็ก ทุกคนมีเสรีภาพที่จะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้แล้วแต่ความสมัครใจ แต่ถ้าไม่มาเรียนแล้วตามเพื่อนไม่ทัน จะให้ครูสอนใหม่ไม่ได้ต้องขวนขวายหาความรู้เอาเอง และเด็กจะไม่ถูกบังคับให้เชื่อถือเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ไม่กำหนดให้ยึดศาสนาหรือคุณธรรมใด การปฏิบัติต่อกัน ควรเป็นเรื่องที่เด็กจะคิดและตกลงกันเอง เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการปกครอง และการดำเนินการในรูปแบบของกรรมการ

6. แนวคิดของไอวาน อิลลิช (Ivan Illich)

จากเนื้อหาในหนังสือ Deschooling society ที่เขียนโดยอิลลิชแสดงถึงแนวคิดทางการศึกษาให้เลิกการศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะเชื่อว่าการศึกษามีได้หลายวิธี ซึ่งไม่จำเป็นต้องได้รับจากสถานศึกษาหรือโรงเรียน ระบบโรงเรียนที่เป็นอยู่มีจุดมุ่งหมาย และการเรียนการสอน ที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และเป็นเครื่องมือในการแบ่งชนชั้น กล่าวคือ ระบบโรงเรียนจะเป็นผู้คัดเลือกคนที่ประสบความสำเร็จในการศึกษา จากการตัดสินใจด้วยคะแนนหรือผลการสอบให้กลายเป็นชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูง ส่วนผู้ที่ไม่ผ่านการศึกษาก็กลายเป็นคนชั้นต่ำ และการศึกษาไม่ควรเสร็จสิ้นเฉพาะในโรงเรียน แต่ควรเป็นการศึกษา

ตลอดชีวิต หลักสูตรควรเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงมากที่สุด ไม่ใช่เรียนเพื่อเอาคะแนนเท่านั้น การศึกษาควรมุ่งที่จะสร้างคุณธรรมให้แก่คนส่วนใหญ่ โดยกระจายทรัพยากรทางการศึกษาให้ทั่วถึง กล่าวโดยสรุปแนวคิดในการจัดการศึกษาโดยครอบครัว ข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดใดแต่ก็มาจากพัฒนาการที่เหมือนกัน คือ ให้เด็กเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ ผู้สอนต้องทำความเข้าใจเด็กเป็นรายบุคคล และปรับการสอนให้เหมาะสมกับเด็กแต่ละคน แม้ผู้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในแต่ละครอบครัวจะมีแนวคิดที่มีความหลากหลายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความพร้อมในด้านต่าง ๆ ของผู้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียน ซึ่งสิ่งที่สำคัญที่สุด คือ การพัฒนาศักยภาพของลูกได้อย่างเต็มที่ (ยุทธชัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย,2543)

7. แนวคิดตามปรัชญาของศาสนา ในที่นี้จะขอกล่าวถึงศาสนาหลักที่มีความสำคัญในประเทศไทย ได้แก่ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาพุทธ ที่ส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์โดยตรงจากภายใน ดังนี้

7.1. ศาสนาคริสต์เกิดจากพระเยซูคริสต์ เป็นศาสนาแห่งความรัก สอนให้มนุษย์ปลุกฝังความรัก ความเมตตาในตน คือ เริ่มต้นจากการรักพระเจ้า รักครอบครัว รักเพื่อนบ้าน และรักมิตร สหายของตน เหมือนกับตนเอง และการรู้จักให้อภัย หลักคำสอนสำคัญส่วนใหญ่เป็นคำสอนในระดับศีลธรรมและการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญให้เข้าถึงพระเจ้า เคารพพระเจ้า เพื่อมีชีวิตนี้วันตรงกับพระเจ้า ดังนั้นผู้เป็นคริสต์ศาสนิกชนจึงต้องปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้าที่ทรงแสดงไว้ ทั้งในพระคัมภีร์เดิม และพระคัมภีร์ใหม่คริสต์ศาสนาแบ่งออกเป็นนิกายใหญ่ๆ 3 นิกาย คือ โรมันคาทอลิก ออร์ทอด็อกซ์ และโปรเตสแตนต์ สำหรับประเทศไทย คริสต์ศาสนา 2 นิกาย คือ นิกายโรมันคาทอลิก และนิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งกรมการศาสนารับรองแบ่งเป็น 5 กลุ่ม คือ โรมันคาทอลิก สภาคริสตจักรในประเทศไทย สหกิจคริสเตียนแห่งประเทศไทย สหคริสตจักรแบปติสต์ในประเทศไทย และคริสตจักรเซเว่นเดย์ แอ็ดเวนติสแห่งประเทศไทย

7.2. ศาสนาอิสลามแหล่งกำเนิด สำคัญแห่งปรัชญาอิสลามก็คือ “พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน และวจนะของท่านศาสดามูฮัมหมัด (ช.ล.)” ดังนั้น หลักการพื้นฐานของทุกสิ่งเกี่ยวกับชีวิตของมุสลิมจึงต้องวางอยู่บนรากฐานสองประการนี้เสมอ และแล้วปรัชญาอิสลามจึงพัฒนาไปในทิศทางของตนอย่างอิสระ กล่าวคือ เพื่อความมุ่งหมายที่จะแสวงหาสิ่งที่ดีและขจัดสิ่งชั่ว ซึ่งกฎหมายแห่งพระเจ้าได้เป็นทางนำ และพิทักษ์มนุษย์ให้อยู่ในกรอบแห่งพระเจ้า เพื่อก้าวไปสู่แนวทางของพระองค์และไปปฏิบัติแต่กัลยาณธรรม ทั้งยังสนับสนุน ให้มนุษย์ศึกษาถึงเรื่องธรรมชาติและกระตุ้นเตือนให้มนุษย์ใช้ความคิดใคร่ครวญและใช้เหตุผล และ 3) ศาสนาพุทธ พระองค์ทรงสร้างปรัชญาแห่งทางสายกลางในการแสวงหาความรู้และในการพันทุกข์ และปรัชญาแห่งเสรีภาพเพื่อปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากอำนาจต่าง ๆ ทั้งภายในตัวและนอกตัว มนุษย์จะได้มีเสรีภาพสมบูรณ์แบบและความสุขสูงสุด ปรัชญาแห่งมนุษยนิยมส่งเสริมมนุษย์ให้มั่นใจ ในศักยภาพของตนที่จะช่วยตัวเองให้พ้นทุกข์และมีความสุขที่แท้จริงได้ด้วยการกระทำของตัวเอง โดยไม่ต้องอาศัยอำนาจนอกตัว ปรัชญาแห่งสันติสุขเพื่อให้มนุษย์มีจิตใจเปิดกว้างในเรื่องศาสนาและ ความจริง ไม่ยึดติดกับความคิดเห็นและความเชื่อของคนเป็นสำคัญ พร้อมทั้งมีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน

นอกจากนั้นยังทรงเน้นให้ชาวพุทธให้เหตุผลและประสบการณ์ทดสอบพระธรรมด้วยตัวเอง ให้เห็นความจริงก่อนที่จะยอมรับและปฏิบัติตาม หลักปฏิบัติที่สำคัญ ได้แก่ ไตรสิกขา มรรค 8 หรือ ที่เรียกสั้นว่า ศีลสมาธิ ปัญญา เพื่อให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ (ยุทชัย และอุทัยวรรณ เฉลิ้มชัย, 2543)

8. แนวคิดแบบรพินทรนาถ ฐากูร

มีสมัญญานามว่าครุเทพ เป็นนักปรัชญาพรหมโมสมัซ นักธรรมชาตินิยม นักธรรมคตินิยม และกวีภาษาเบงกอล ได้รับการยอมรับจากโลกของนักคิดนักอ่าน ตะวันตก โดยสรรสร้างบทกวีบทละคร เพลง ดนตรีจิตรกรรม โดยเฉพาะดนตรีนั้นมีการแยกออกมาเป็นรพินทรสังคีต ท่านได้รับรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม ประจำปี 1913 จากกวีนิพนธ์ “คีตาอุชลี” นับเป็นชาวเอเชียคนแรกที่ได้รับรางวัลโนเบล จนได้ชื่อว่าเป็นกวีที่ดังโลกตะวันตก และตะวันออกให้มาบรรจบกัน เช่นเดียวกับงานทางด้านการศึกษา ท่านมีความปรารถนาอย่างยิ่งที่จะเห็นการศึกษาในอุดมคติได้ปรากฏเป็นจริงขึ้น การศึกษาดังกล่าวก็คือความ มีอิสรภาพในการศึกษาเรียนรู้ของเด็ก ๆ เพื่อให้เด็ก ๆ ได้เข้าถึงภาวะจริงแท้ของธรรมชาติ และภาวะมนุษย์ที่แท้จริง การศึกษาในความหมายของรพินทรนาถ คือ การพัฒนาคุณค่าที่แท้จริงในตัวมนุษย์โดยกำหนด คุณค่าสูงสุดทางการศึกษาว่า คือ คุณค่าทางศาสนา การรู้แจ้งทางด้านจิตใจ ท่านเชื่อว่าการศึกษาที่สมบูรณ์แบบ อยู่ที่มีการรู้แจ้ง ถึงสภาวะสูงสุดของการมีชีวิต และการที่จะเข้าถึงภาวะดังกล่าวได้ ร่างกาย จิตใจ และโลก ต้องมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ยุทชัย และอุทัยวรรณ เฉลิ้มชัย, 2543)

9. แนวคิดแบบกฤษณมูรติ

การศึกษาปรัชญาของกฤษณมูรติได้ให้ความหมายของการศึกษา คือ การเรียนรู้กระบวนการทั้งหมดของชีวิต ให้เกิดความเป็นเอกภาพ พัฒนาจิตใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ก่อให้เกิดอิสรภาพและมีสติปัญญา พัฒนาชีวิตของบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และสามารถจำแนกจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) การศึกษาเพื่อให้ความรู้ในสาขาต่าง ๆ ก่อให้เกิดความชำนาญทางวิชาการและเทคโนโลยี 2) การศึกษาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยวิธีการเรียนรู้จากการเฝ้าสังเกตสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริงภายในความคิดด้วย ความใส่ใจ การเรียนรู้โดยการเฝ้าสังเกตเช่นนี้ไม่มีการเก็บบันทึกข้อมูล ความรู้และประสบการณ์เอาไว้ จิตใจจึงเป็นอิสระจากการถูกกำหนดโดยเนื้อหา และเงื่อนไขของความคิด และมนุษย์ที่สมบูรณ์ไม่ใช่บุคคลที่สะสมความรู้ และไม่ใช่มนุษย์ที่สำรวจชีวิตข้างใน แต่มนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นคือต้องรู้จักตัวเอง จึงมีความอิสระอย่างแท้จริง (ยุทชัย และอุทัยวรรณ เฉลิ้มชัย, 2543)

เมื่อผู้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนสามารถจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนโดยผู้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนได้อย่างถูกต้องโดยมีกฎหมายมารองรับ พบว่า แต่ละครอบครัวมีแนวคิดในการจัดการศึกษาที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามปรัชญา ความเชื่อของผู้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียน ดังนี้

ยูทอซัย และอุทัยวรรณ เฉลิมชัย (2543) ได้นำเสนอตัวอย่างแนวคิดในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในประเทศไทยดังนี้

ครอบครัววงไชย ผู้ก่อตั้งโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก พร้อมทั้งจัดการศึกษาให้กับลูกตามแนวทางการศึกษาโรงเรียนซัมเมอร์ฮิลล์ ของเอ.เอส.เนล ที่เน้นในเรื่องเสรีภาพในการเรียนรู้ของเด็ก และปฏิเสธลักษณะการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ ภายหลังต่อมาได้ผสมผสานแนวคิดตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดเกษตรกรรมธรรมชาติของมาซาโนบุ ฟูกุโอกะ ที่เสนอให้กิจกรรมของมนุษย์กลมกลืนไปกับธรรมชาติอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ครอบครัวชุนตินธร มีศรัทธามั่นคงในศาสนาคริสต์นิกายเซเวนเดย์ แอดเวนติสต์ และหลักเสรีภาพในระบอบประชาธิปไตยทั้งทางศาสนาและความถูกต้องของสังคม การให้การศึกษาแก่ลูกจะต้องถือเป็นสิทธิและหน้าที่โดยชอบธรรมของผู้เป็นพ่อแม่ รัฐไม่มีสิทธิที่จะผูกขาดเข้ามาจัดการแทนทั้งหมดตราบที่พ่อแม่ยังยืนยันในสิทธิของตน อีกทั้งการศึกษาเรียนรู้ต้องมุ่งในทางคุณธรรมมากกว่าตัวความรู้ จุดมุ่งหมายสุดท้ายคือความศรัทธาในพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ และชีวิตอันเป็นนิรันดร์ ไม่ใช่เห็นความรู้เป็นพระเจ้า

ครอบครัวพันธุโฮสธ และกลุ่มสถาบันปัญญาไทย จัดการศึกษาตามทัศนคติมนุษยปรัชญาปรัชญาของ ดร.รูดอล์ฟ สไตเนอร์ และตามแบบของโรงเรียนวอลดอร์ฟ ที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติความเป็นมนุษย์ทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ แก่นแท้ของการศึกษาเพื่อพัฒนาให้มีอิสรภาพทางปัญญา มีความสมดุลระหว่างความสามารถในการคิด ความรู้สึก และเจตจำนงมุ่งมั่น สามารถเลือกทางของชีวิตได้ด้วยตนเอง พร้อมกับการมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม

ครอบครัวฟุ้งอุดม ให้ความสำคัญกับปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาองค์รวมของชีวิตที่มีความเป็นพลวัต มีความยั่งยืน มีคุณภาพ เข้าถึงแก่นแท้ภายในของมนุษย์ ทำให้ชีวิตงอกงามขึ้นทั้งกาย ใจ สติปัญญาและจิตวิญญาณ

ครอบครัวปรัชญาพฤทธิ เห็นว่าการศึกษจะต้องเป็นไปอย่างมีความหมาย รับผิดชอบชีวิตที่เป็นจริงของท้องถิ่น การเรียนรู้ไม่เพียงเฉพาะเนื้อหาวิชาแต่จะต้องเชื่อมโยง สัมพันธ์ สอดคล้องกับทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งวิถีชีวิต อาชีพ ความเป็นอยู่ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต มีแนวทางการจัดการศึกษาให้เรียนรู้ชีวิตจากชีวิตจริงและการแก้ปัญหาในชีวิตจริงๆ จากเนื้อหากิจกรรมแล้วพัฒนาไปสู่การสร้างกิจการ สร้างงานอาชีพได้

ครอบครัวเหลืองแจ่ม ครอบครัวสบายใจ และกลุ่มบ้านเรียนปัญญากร ยึดถือปรัชญาการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ในฐานะที่เป็นสังฆะสากล มีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พัฒนาชีวิตที่ดีงาม เท่าที่ศักยภาพของแต่ละคนจะไปถึงให้ลูกหลานสามารถนำพาชีวิตตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมอย่างไม่ขัดแย้งในตนเอง

ครอบครัวแดงพวงไพบุลย์ มีความเชื่อว่า การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสมทุนทางปัญญา และทักษะให้ค่านิยม ความเชื่อ คุณธรรม จริยธรรม เพาะบ่ม สะสมความเป็นมนุษย์

ครอบครัวคุณพัฒนาการ มุ่งแสวงหาแนวทางการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อลักษณะพิเศษของบุคคล การเรียนรู้อย่างมีความสุขที่สามารถพัฒนาต่อยอดคุณลักษณะพิเศษที่บุคคลมีให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวเองและสังคมโดยไม่สูญเสียความสมดุลในด้านอื่นๆของชีวิตไป

2.3 ลักษณะและรูปแบบของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคลที่มีเหตุผลจำเป็นที่แตกต่างกันไป ดังนั้น ลักษณะและรูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาจึงมีความแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ และความเหมาะสมของแต่ละครอบครัว ไม่มีหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน หรือตารางเรียนที่เป็นมาตรฐานเฉพาะ แต่ก็มีสิ่งที่ยกถึงความเป็นการศึกษาแบบบ้านเรียน ดังนี้

วิลาวลัย มาคัม (2550) ได้แบ่งการศึกษาแบบบ้านเรียนออกเป็น 5 ลักษณะ คือ

1. เป็นการจัดการศึกษาที่พ่อแม่ หรือผู้ปกครอง เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรง เป็นการจัดการศึกษาเองทั้งหมด หรือมีข้อตกลงจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างครอบครัวกับโรงเรียน อาจเป็นผู้สอนเองหรืออำนวยการให้เกิดการเรียนการสอนขึ้น
2. มีการจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนครอบครัวเดี่ยว หรือศูนย์การเรียนกลุ่มครอบครัว
3. สาระและกระบวนการเรียนรู้ต่างๆที่จัดขึ้นเป็นไปในทางตอบสนองต่อปรัชญา ทัศนคติ ความเชื่อ ความสนใจ ความต้องการ หรือปัญหาของแต่ละครอบครัว จึงเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่มีความแตกต่างหลากหลายกันไป มีความยืดหยุ่นเป็นอิสระมากกว่าในแบบแผนแบบเดิม
4. ความสำเร็จของการศึกษามุ่งไปที่การพัฒนาศักยภาพเด็กเป็นรายบุคคล อย่างความพยายามให้สอดคล้องตรงกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการที่มีอยู่จริง
5. ไม่ใช่การศึกษาที่เป็นกิจการทางธุรกิจเพื่อผลกำไรและไม่เป็นไปเพื่อแอบอ้างแสวงหาผลประโยชน์จากเด็ก

นภเนตร ธรรมบวร (2552) ได้ระบุถึงลักษณะของการจัดการศึกษาที่บ้าน คือ

1. การจัดสภาพแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ สืบสวน และการค้นคว้าทดลอง เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการค้นพบด้วยตนเอง การเรียนรู้ของเด็กอาจแตกต่างกันไปขึ้นกับสภาพครอบครัวที่เด็กอาศัย แต่สิ่งสำคัญคือ การเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนสนใจอย่างเต็มที่
2. บุคลากรที่แวดล้อมเป็นแม่แบบในการเรียนรู้ ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะเด็กจะสังเกตและสนใจสิ่งที่พ่อแม่ทำและเข้ามามีส่วนร่วม
3. เด็กที่ได้รับการศึกษาที่บ้านจะเรียนรู้สิ่งต่างๆจากประสบการณ์ตรง และบุคคลหลากหลายอาชีพ และบุคคลหลากหลายอาชีพ โดยผ่านการทำงาน การเล่น หรือการทำกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

4. ความเชื่อมั่นของพ่อ แม่ ผู้ปกครองที่ว่า เด็กสามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่สนใจด้วยตนเอง เด็กเกิดมาพร้อมกับธรรมชาติที่ต้องเรียนรู้ พ่อ แม่ ผู้ปกครองมีบทบาทที่สำคัญ คือ ให้เวลา และเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ ทดลอง และสำรวจสิ่งแวดล้อมต่างๆด้วยตนเอง พ่อ แม่ ผู้ปกครองเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ และคอยช่วยเหลือ เมื่อเด็กประสบกับปัญหา รวมถึงเป็นผู้คอยกระตุ้น และส่งเสริมให้เด็กค้นหาคำตอบ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ด้วยตนเอง

ในสังคมไทยช่วงที่ผ่านมา การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน โดยทั่วไปมีรูปแบบการจัดการที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลาย เพราะลักษณะการจัดการศึกษาในรูปแบบนี้ได้เอื้ออำนวย ให้พ่อแม่หรือผู้ปกครองของเด็ก ผู้คนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับเด็กทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คนในทศวรรษอาชีพ สามารถร่วมกันทำหน้าที่ครูเพื่อถ่ายทอดความรู้ ประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาให้แก่เด็กตามรูปแบบและกลวิธีของแต่ละบุคคล ดังนั้น เด็กจะได้เรียนรู้ สิ่งต่าง ๆ รอบตัวจากบุคคล ชุมชน และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติโดยอาศัยประสบการณ์ตรงของตนเอง ไม่ใช่จากตำราเรียนหรือในห้องเรียนเท่านั้น (สมพร พึ่งอุดม, 2544) และจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ พบว่ารูปแบบของการดำเนินการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในสังคมไทยเท่าที่ผ่านมาและเป็นอยู่ในปัจจุบัน อาจแบ่งได้เป็น 4 รูปแบบ (สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา, 2550) ดังนี้

1. การจัดการศึกษาอย่างมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีข้อตกลงร่วมกัน โรงเรียนยังคงเป็นหลักในการให้การศึกษา พ่อแม่มีส่วนในการจัดการศึกษาเพียงส่วนหนึ่ง โดยที่เด็กยังคงมีสถานภาพเป็นนักเรียนของโรงเรียน ตัวอย่างครอบครัวที่ใช้รูปแบบการจัดการศึกษาแบบนี้ ได้แก่ครอบครัวครูบาสุทธินันท์ ปรัชญาพลฤทธิ์ที่อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีข้อตกลงกับโรงเรียนที่ลูกเรียนอยู่โดยให้โรงเรียนจัดการศึกษา 3 วัน ในวิชาภาษาไทย คณิตศาสตร์ สร้างเสริมลักษณะนิสัย และภาษาอังกฤษ ส่วนทางบ้านจัด 4 วัน (รวมเสาร์- อาทิตย์) ในวิชาสร้างประสบการณ์ชีวิต และการทำงานพื้นฐานอาชีพ โดยกรณีของครอบครัวครูบาสุทธินันท์นั้น อยู่ในความดูแลและสนับสนุนของสำนักงานโครงการพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งในปัจจุบันนี้ การดำเนินการดังกล่าวได้ยุติลงแล้ว สิ่งที่ควรพิจารณา มี 5 ประการ คือ
  - 1.1 ความสมัครใจของครูและผู้บริหารโรงเรียนที่จะจัดการศึกษาในรูปแบบนี้
  - 1.2 การตรวจสอบและประเมินความพร้อมของโรงเรียนที่จะดำเนินการร่วมกับ ครอบครัว
  - 1.3 ลักษณะความร่วมมือกับโรงเรียนอาจทำได้หลาย ๆ โรงเรียน และรายวิชา
  - 1.4 โรงเรียนมีข้อตกลงร่วมกับครอบครัว อาจจัดการศึกษาในรูปแบบที่คละชั้น คละอายุ เป็นชั้นเรียนใหม่ และบูรณาการวิชาต่าง ๆ ให้เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อเด็ก
  - 1.5 การสนับสนุนอย่างจริงจัง และเห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาในรูปแบบใหม่ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การดำเนินการจัดการศึกษาด้วยตนเองทั้งหมด โดยครอบครัวเดี่ยว เป็นรูปแบบที่พ่อแม่ดำเนินการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนด้วยตนเองทั้งหมดตามความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพครอบครัว ความต้องการ ความสนใจ และความถนัดของลูกโดยคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ในช่วงแรกของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในสังคมไทยที่เกิดขึ้น จะเป็นรูปแบบนี้มากที่สุด เพราะมีความคล่องตัวและไม่ติดกับข้อจำกัดใด ๆ เหมือนรูปแบบแรก ตัวอย่างครอบครัวที่จัดการศึกษารูปแบบนี้ได้แก่ ครอบครัวคุณสมพร พิงอุดม (แม่ส้ม)
3. การดำเนินการจัดการศึกษาโดยกลุ่มครอบครัวแบบข่ายประสานงาน เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาด้วยตนเองของแต่ละครอบครัวพร้อม ๆ ไปด้วย การจัดการศึกษาร่วมกับครอบครัวอื่น ๆ ตามสัดส่วนที่เหมาะสมในช่วงเวลา ตามความพร้อม ความสนใจ และข้อจำกัดของแต่ละครอบครัว ในลักษณะที่ต่อเนื่องและจริงจัง โดยครอบครัวที่เป็นสมาชิกของกลุ่มจะมีความเป็นเอกภาพในเรื่องปรัชญาการศึกษา และหลักการพื้นฐานของกลุ่ม แต่ในขณะเดียวกันก็ยังคงมีอิสระในแนวความคิด และการจัดการเป็นของตนเอง ลักษณะการจัดการ ยังคงการกระจายตัวมากกว่าการที่จะรวมศูนย์การบริหารจัดการเข้ามาอยู่ที่เดียว การจัดการศึกษาเกิดขึ้นได้ทั้งที่บ้านของแต่ละครอบครัว และตามที่ตั้งหมายของกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มครอบครัวที่มีรูปแบบการจัดการศึกษาแบบนี้ได้แก่กลุ่มครอบครัวบ้านเรียนปัญญากร ที่มีสมาชิกเริ่มแรก 8 ครอบครัว โดยมีหลักการร่วมกัน 4 ข้อ ดังนี้
  - 3.1 ปรัชญาการศึกษาที่กลุ่มยึดถือ คือ การศึกษาตามหลักพุทธธรรมในฐานะที่เป็นสังฆะสากล ศรัทธาในความเป็นมนุษย์ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้ตามธรรมชาติของตนเอง และสามารถฝึกฝนตนไปสู่จุดหมายแห่งชีวิตได้โดยมีจุดหมายทางการศึกษาที่สอดคล้องกัน คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พัฒนาให้ชีวิตดิงตามศักยภาพของตนที่จะทำได้ และมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคม
  - 3.2 คุณลักษณะของเด็กที่มุ่งหวังให้เกิดขึ้น คือ คุณลักษณะแห่งบุพนิมิตแห่งมรรค 7 ประการ ได้แก่ความมีกัลยาณมิตร การทำศีลให้ถึงพร้อม การทำฉันทะให้ถึงพร้อม การทำตนให้ถึงพร้อม การทำความเห็นความเข้าใจให้ถึงพร้อม การทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม และการทำโยนิโสมนสิการให้ถึงพร้อม
  - 3.3 หลักการพื้นฐาน 3 ประการ ของกลุ่ม คือ ความมีเสรีภาพในการจัดการศึกษาตามสิทธิโดยธรรมชาติของพ่อแม่ ความเป็นชุมชนครอบครัวเพื่อการเรียนรู้สร้างสรรค์แบ่งปัน และตัดสินใจร่วมกัน การศึกษาและพัฒนาตามความสนใจ ความแตกต่างของแต่ละบุคคลอันเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิต
4. การดำเนินการจัดการศึกษาโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์การจัดการในที่เดียว เป็นรูปแบบที่หลาย ๆ ครอบครัวมาร่วมกันจัดการศึกษาให้เด็กในสถานที่แห่งหนึ่ง โดยจัดตั้งเป็นโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนที่มีครอบครัวทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการ

สถานศึกษา กำกับ ดูแลนโยบาย และการบริหารจัดการ อาจจะมีจดทะเบียนกิจการเป็น
องค์กรสาธารณกุศลในการดำเนินงาน มีการมอบหมายหรือจ้างคณะทำงานบริหารจัดการ
เต็มตัว มีครูที่รับผิดชอบเรื่องการเรียนรู้การสอน พ่อแม่ในกลุ่มที่มีคุณสมบัติเหมาะสม
อาจจะร่วมเป็นครูหรือทีมงานบริหารได้ รูปแบบการดำเนินการในลักษณะนี้มีความ
เหมาะสมกับกลุ่มครอบครัวที่ยังไม่พร้อมจะจัดการศึกษาด้วยตนเอง อันเนื่องมาจากภาระ
และข้อจำกัดต่าง ๆ กลุ่มครอบครัวที่อยู่ในบริเวณเดียวกัน มีความเป็นไปได้มากที่จะจัด
การศึกษาในรูปแบบนี้ ตัวอย่างกลุ่มครอบครัวที่จัดการศึกษารูปแบบนี้ได้แก่

4.1 สถาบันปัญญาทัย ที่ดำเนินการภายใต้การดูแลของมูลนิธิวอลดอร์ฟปัญญาทัย ที่มี
นายแพทย์พร พันธุ์โอสถ เป็นผู้ร่วมจัดการศึกษาให้ลูก ๆ ของตนเอง และให้กับลูกหลานของ
กลุ่มครอบครัวที่เห็นด้วยกับแนวทางการศึกษาแบบวอลดอร์ฟ เริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ไม่กี่
ครอบครัว ใช้บ้านของตนเองเป็นสถานที่ตั้งและกำลังพัฒนาไปเป็นโรงเรียนครอบครัว หรือ
ศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มครอบครัว อย่างมีระบบการบริหารจัดการ มีอาคารสถานที่ตั้งในพื้นที่ที่
สามารถรองรับผู้เรียน และการจัดการศึกษาอย่างเต็มรูปแบบมากขึ้น ปัจจุบันสถาบันปัญญา
ทัยมีครอบครัวที่เป็นสมาชิกทั้งหมด 20 กว่าครอบครัว มีเด็ก ๆ ที่เรียนรู้ร่วมกันประมาณ 40
คน

4.2 กลุ่มบ้านเรียนแห่งความรักและศานติเริ่มต้นมาจากโครงการจัดการศึกษาในศูนย์เด็ก
เล็กวัดศิริพงษ์ ภายใต้ความอุปถัมภ์ของแม่ชีศันสนีย์เสถียรสุตธรรมสถาน จัดการศึกษา
ช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสในบริเวณนั้น ต่อมากลุ่มครอบครัวนี้จำนวนหนึ่งที่มีศรัทธาต่อการจัด
การศึกษาตามแนวทางของเสถียรธรรมสถานได้นำลูกหลานเข้าร่วมด้วย ทำให้เป็นกลุ่ม
ครอบครัวที่มีการจัดการศึกษาร่วมกันที่ใหญ่ขึ้น โดยมีพ่อแม่ในกลุ่มจัดสรรหน้าที่ความ
รับผิดชอบร่วมกัน ในปัจจุบันมีสมาชิก 8 ครอบครัว และมีเด็กจำนวน 9 คน ข้อแตกต่าง
ระหว่างการจัดการศึกษารูปแบบนี้กับโรงเรียนทั่วไป มี 3 ข้อ คือ

4.2.1 เป็นโรงเรียนที่กลุ่มครอบครัวเป็นเจ้าของ โดยมีแนวความเชื่อ หรือปรัชญา
การศึกษาาร่วมกัน

4.2.2 เป็นโรงเรียนขนาดเล็กที่จัดการศึกษาให้เฉพาะลูกหลานภายในกลุ่ม หรืออาจ
ย้ายไปในแต่ละปีจากครอบครัวที่สมัครใจเข้าร่วมด้วย แต่ในปริมาณไม่มากนัก

4.2.3 เป็นกิจการโรงเรียนแบบการกุศล ไม่เป็นธุรกิจการค้ามุ่งหวังกำไร นอกจาก
กลุ่มข้างต้น จากรายงานการประชุมวิชาการการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน กับการรับจด
ทะเบียนของโรงเรียน

4.3 กลุ่มบ้านเรียนชวนชื่น เป็นการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนที่มีการรวมกลุ่ม 5
ครอบครัว จัดการศึกษาปีที่ 1 บริหารจัดการโดย ดร. สมใจ แจงจิรวัดน์ สถานที่จัดการศึกษา
ใช้โรงเรียนอนุบาลชวนชื่น ซึ่งนอกจากจัดการศึกษาบ้านเรียนให้ลูกของตนแล้ว ยังมีลูกของครู
ในโรงเรียน อีก 3 ครอบครัวที่ประสงค์จัดการศึกษาในรูปแบบนี้ร่วมกัน รูปแบบการจัด

การศึกษาเป็นการศึกษาในระบบ (มีการกำหนดหลักสูตร ตารางสอน และการประเมินผลที่ชัดเจน) ควบคู่กับการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย พร้อมกับการไปเรียนที่โรงเรียนประถมศึกษาธรรมดาในทุกวันจันทร์ เน้นบูรณาการทุกรายวิชาเน้นการศึกษาที่สอนให้ผู้เรียนรู้จักจิตวิญญาณของตัวเอง มีความเป็นผู้รู้ ผู้ต้นอยู่ตลอดเวลา

4.4 กลุ่มดาวจรัสแสง (Shining star) จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนผ่านหลักสูตร Christien light education (CLE) สหรัฐอเมริกา การดำเนินงานได้รับประกาศนียบัตรการสอน การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนของ Christien light education ได้รับสิทธิให้ใช้หลักสูตรดังกล่าวได้ หลักสูตรประกอบด้วย 8 วิชา โดย 4 วิชาบังคับต้องใช้หลักสูตร CLE ได้แก่ อังกฤษ คณิตศาสตร์ สังคม วิทยาศาสตร์ ส่วนอีก 4 วิชาไม่บังคับใช้หลักสูตร CLE คือ ภาษาไทย คหกรรม ประวัติศาสตร์ ศิลปะ (ประกอบด้วยศิลปะการแสดง และศิลปะคอมพิวเตอร์) แต่ต้องส่งให้ CLE รับรองในส่วนวิชา ภาษาไทย และประวัติศาสตร์ กลุ่มดาวจรัสแสง ใช้หลักสูตรของโรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ละปีลงทะเบียนเสียค่าใช้จ่ายกับ CLE หลังจากนั้นจะได้รับแบบแสดงผลการเรียนรู้รายเดือน ซึ่ง CLE รายงานผลการเรียนให้ครอบครัวทราบปีละ 2 ครั้ง เน้นพื้นฐานคุณธรรมของคริสเตียน ปลูกฝังจริยธรรม เน้นให้ผู้เรียนค้นคว้าด้วยตนเอง

โดยสรุปแล้ว รูปแบบการดำเนินการจัดการศึกษาบ้านเรียน หมายถึง ลักษณะหรือแนวปฏิบัติ ที่ครอบครัวจัดการศึกษาให้บุตรหลาน มี 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบที่หนึ่ง แบบครอบครัวเดี่ยว ซึ่งครอบครัวเป็นผู้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้หรือจัดการศึกษาด้วยตนเองทั้งหมด รูปแบบที่สอง แบบมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน ซึ่งครอบครัวและโรงเรียนได้มีข้อตกลงร่วมกันในการจัดการเรียนการสอนควบคู่กันไป รูปแบบที่สาม แบบช่วยประสานงาน ซึ่งครอบครัวจัดการศึกษาร่วมกับครอบครัวอื่น ๆ ตามความเหมาะสม ซึ่งเป็นไปอย่างต่อเนื่องและจริงจัง และแบบสุดท้าย คือ แบบรวมศูนย์ การจัดการในทีเดียวซึ่งหลาย ๆ ครอบครัว ได้จัดตั้งและจดทะเบียนเป็นโรงเรียนหรือศูนย์การเรียนรู้ อย่างถูกต้องตามกฎหมาย มีคณะกรรมการที่มีหน้าที่จัดการการศึกษาอย่างเป็นระบบ

2.4 ปัจจัยนำไปสู่การจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

จากการศึกษาเอกสารและการเข้าร่วมฟังสัมมนาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแบบ บ้านเรียน สามารถสรุปสาเหตุสำคัญๆ ที่นำไปสู่การตัดสินใจจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 ก)

1. พ่อ แม่ ผู้ปกครอง มีความไม่มั่นใจในระบบการศึกษาในโรงเรียน ห่วงเรื่องคุณภาพของโรงเรียน การสอนของครู หรือไม่มีความสามารถมากพอในการพัฒนาศักยภาพของลูก เพราะในโรงเรียนส่วนใหญ่สอนเพียงให้เด็กท่องจำ คิดไม่เป็น เรียนทฤษฎี แต่ไม่มีการปฏิบัติที่แท้จริง เด็กขาดคุณธรรม และเห็นแก่ตัว การสอบแข่งขันในปัจจุบันนั้นมีมาก เด็กเกิดความเครียดและความทุกข์ที่ต้องไป

โรงเรียน จากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) ร่วมกับสวนดุสิตโพล พบว่า ร้อยละ 60.56 ของประชาชนไม่พอใจกับการจัดการศึกษาในปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 ก)

2. พ่อ แม่ ผู้ปกครอง มองว่า เด็กแต่ละคนที่ซึ่งมีความแตกต่างกัน โรงเรียนไม่สามารถจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองความต้องการได้ ส่งผลให้เด็กถูกทอดทิ้ง ส่งผลให้เด็กกลุ่มดังกล่าวขาดโอกาสในการพัฒนาความสามารถของตนเอง ซึ่งถือเป็นความผิดพลาดลำดับที่ 3 ของโรงเรียนทั่วโลก ที่เชื่อว่าตนเองมีความจำเป็นต้องกำหนดหลักสูตรมาตรฐาน คือ สอนทุกอย่าง ทุกอย่างเหมือนกันหมดสำหรับเด็กทุกคน ตามที่ จอห์น โฮลท์ นักจิตวิทยาทางการศึกษาและด้านเด็ก ชาวอเมริกันได้เขียนไว้ในหนังสือ How Children Fail ที่แสดงให้เห็นถึง 10 ลำดับ ข้อผิดพลาดของโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2541 ข)

3. ความเชื่อพื้นฐานหรือปรัชญาในการจัดการศึกษาของพ่อ แม่ ผู้ปกครองที่แตกต่างจากการศึกษาในระบบโรงเรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีปรัชญาที่เชื่อว่าการศึกษาที่แท้จริงต้องพัฒนาความเป็นมนุษย์ ให้มีความเจริญงอกงามอย่างสมดุล ทั้งกาย ใจ สติปัญญา และจิตวิญญาณ และปฏิเสธการศึกษาที่มองเห็นมนุษย์เป็นเพียงทรัพยากรหรือต้นทุนการผลิตตามมาตรฐานสังคมอุตสาหกรรม โดยเน้นการแข่งขัน มุ่งแต่ความเป็นเลิศทางวิชาการ มากกว่าการสอนให้เด็กรู้จักตนเอง

4. พ่อ แม่ ผู้ปกครอง เชื่อว่าการศึกษาไม่ได้เกิดขึ้นในโรงเรียนเท่านั้น แต่ควรมาจากทุกหนทุกแห่ง จากประสบการณ์ทำงาน ทำกิจกรรม ชุมชน รวมทั้งในครอบครัวที่ถือว่าเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคม

5. ปัญหาสังคมที่ทวีความรุนแรง โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นในโรงเรียน ทั้งยาเสพติด การทำร้ายร่างกาย อาชญากรรม ขายยา และเล่นการพนันฟุตบอล

6. พ่อ แม่ ผู้ปกครอง เชื่อในศักยภาพของตนเองที่จะจัดการศึกษาให้กับบุตรหลานของตนเองแทนการส่งเข้าโรงเรียน

7. ความต้องการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ทำกิจกรรมร่วมกันได้ตลอดเวลาที่ต้องการ และไม่ต้องคอยกังวลเรื่องการขาดเรียนของเด็ก

8. นอกจากปัจจัยหลักๆที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยเสริมอื่นๆอีก เช่น ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร เช่น อินเทอร์เน็ต ศูนย์สื่อ พิพิธภัณฑสถาน ทำให้มีความสะดวกมากขึ้นในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นแหล่งเรียนรู้

2.5 หลักสูตรที่ใช้ในการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน

หลายครอบครัวที่จัดการศึกษาแบบบ้านเรียน เริ่มต้นโดยการใช้หลักสูตรเนื้อหาสาระหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ นำมาเป็นข้อกำหนดว่าเด็กควรจะต้องเรียนรู้เนื้อหาอะไรบ้างในแต่ละช่วงวัย ประกอบกับการใช้หลักสูตรของโรงเรียนต่างๆ เช่น โรงเรียนสาธิต โรงเรียนนานาชาติ รวมถึงการซื้อหลักสูตรจากต่างประเทศ และปรับเปลี่ยน ยืดหยุ่นไปตามความพร้อมของเด็กเป็นสำคัญ ขณะเดียวกัน

ยังคงมีการเทียบหลักสูตรกับกระทรวงศึกษาธิการเป็นระยะว่า เด็กยังคงได้เรียนรู้วิชาการไม่น้อยกว่าเด็กในโรงเรียนทั่วไป

ต่อมาได้มีการสร้างสรรค์หลักสูตรด้วยตนเองขึ้น โดยทำเป็นทิศทาง แนวทาง และกรอบการเรียนรู้แบบกว้างๆ ที่เป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างเด็กกับพ่อ แม่ ผู้ปกครอง โดยส่วนใหญ่มักจะให้ความสำคัญในลักษณะองค์ความรู้ หรือการบูรณาการความรู้เข้าด้วยกัน ส่งผลให้เด็กเกิดการใฝ่รู้ รักการเรียนรู้ รู้วิธีเรียนรู้ เกิดวิธีการเรียนรู้มากกว่าตัวความรู้ ซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต หลักสูตรการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน ควรจะเป็นหลักสูตรที่ซึ่งฐานการเรียนรู้มาจากการใช้ในชีวิตประจำวัน ตารางเวลาเรียนต้องมีความยืดหยุ่น เน้นการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย จากผลการวิจัยในสหรัฐอเมริกา พบว่าร้อยละ 71 พ่อ แม่ที่จัดการศึกษาให้ลูก ใช้หลักสูตรที่คิดขึ้นเอง ในขณะที่ ร้อยละ 24 เลือกใช้หลักสูตรสำเร็จรูปที่กระทรวง หรือหน่วยงานการศึกษาของรัฐหรือเอกชนพัฒนาขึ้น (อมรวิรัช นาคทรพร, 2543 ข)

3. การสนับสนุนจากภาครัฐ

3.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มีเจตนารมณ์ในการดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลา 12 ปี ตั้งแต่ ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย รัฐต้องดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแล และพัฒนาก่อนเข้ารับการศึกษา เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาให้สมกับวัย โดยส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคเอกชนเข้ามีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย

รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการในระบบต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต และจัดให้มีการร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนในการจัดการศึกษาทุกระดับ โดยรัฐมีหน้าที่ดำเนินการ กำกับ ส่งเสริม และสนับสนุนให้การจัดการศึกษาดังกล่าวมีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล ทั้งนี้ ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งอย่างน้อยต้องมีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ และการดำเนินการและตรวจสอบการดำเนินการ ให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติด้วย

การศึกษาทั้งปวงต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ สามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตน และมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในการดำเนินการให้เด็กเล็กได้รับการดูแล และพัฒนา หรือให้ประชาชนได้รับการศึกษา รัฐต้องดำเนินการให้ผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ได้รับการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาตามความถนัดของตน ให้จัดตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการศึกษา และเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพครู โดยให้รัฐจัดสรรงบประมาณให้แก่กองทุน หรือใช้มาตรการหรือกลไกทางภาษี รวมทั้งการให้ผู้บริจาคทรัพย์สินเข้ากองทุนได้รับประโยชน์ ในการลดหย่อนภาษีด้วย ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งกฎหมายดังกล่าวอย่างน้อยต้องกำหนดให้การบริหารจัดการกองทุนเป็นอิสระและกำหนดให้มีการใช้จ่ายเงินกองทุนเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว

3.2 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มีจุดมุ่งหมายหลักในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เมื่อกล่าวถึงสิทธิของการจัดการศึกษาโดยครอบครัว มีความจำเป็นอย่างไรที่ต้องอ้างอิงถึงระบบการศึกษาของประเทศไทย เนื่องจากเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมสิทธิของครอบครัว ผู้จัดการศึกษารับรองอย่างแท้จริง ระบบการศึกษาไทยปัจจุบันตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มีการจัดระบบการศึกษาขั้นประถมศึกษา 6 ปี (6 ระดับชั้น) การศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี (3 ระดับชั้น) และการศึกษาขั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี (3 ระดับชั้น) หรือระบบ 6-3-3 ระบบการศึกษาไทยยังจัดเป็นระบบการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ในการจัดระบบการศึกษาตามแนวพระราชบัญญัติฉบับนี้ จะไม่พิจารณาแบ่งแยกการศึกษาในระบบโรงเรียนนอกจากการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่จะถือว่าการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นเพียงวิธีการเรียนการสอน ฉะนั้นแนวทางใหม่ คือ สถานศึกษาสามารถจัดได้ทั้ง 3 รูปแบบ และให้มีระบบเทียบโอนการเรียนรู้ทั้ง 3 รูปแบบ ตามกฎกระทรวงการแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2546 โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 กล่าวว่าการจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542) ดังนี้

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน โดยการศึกษาในระบบมี 2 ระดับ คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังนี้

1.1 การศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย การศึกษาซึ่งจัดไม่น้อยกว่า 12 ปีก่อนระดับอุดมศึกษา การแบ่งระดับและประเภทของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง การแบ่งระดับหรือการเทียบระดับการศึกษานอกระบบ หรือการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวงการศึกษา ในระบบที่เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานแบ่งเป็น 3 ระดับ

1.1.1 การศึกษาก่อนระดับประถมศึกษา เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่มีอายุ 3 - 6 ปี

1.1.2 การศึกษาระดับประถมศึกษา โดยปกติใช้เวลาเรียน 6 ปี

1.1.3 การศึกษาระดับมัธยมศึกษา แบ่งเป็น 2 ระดับ ดังนี้

- การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยปกติใช้เวลาเรียน 3 ปี

- การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยปกติใช้เวลาเรียน 3 ปี มี 2 ประเภท คือ 1) ประเภทสามัญศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา 2) ประเภทอาชีพศึกษา เป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ หรือศึกษาต่อในระดับอาชีพขั้นสูงต่อไป

1.2 การศึกษาระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ ระดับต่ำกว่าปริญญาและระดับปริญญา การใช้คำว่า "อุดมศึกษา" แทนคำว่า "การศึกษาระดับมหาวิทยาลัย" ก็เพื่อให้ครอบคลุมการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรหรืออนุปริญญา ที่เรียนภายหลังที่จบการศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ทั้งนี้ การศึกษาภาคบังคับจำนวน 9 ปี โดยให้เด็กซึ่งมีอายุย่างเข้าปีที่ 7 เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนอายุย่างเข้าปีที่ 16 เว้นแต่สอบได้ชั้นปีที่ 9 ของการศึกษาภาคบังคับ หลักเกณฑ์และวิธีการนับอายุให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่าการศึกษาภาคบังคับนั้นต่างจากการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่บังคับให้ประชาชนต้องเข้าเรียนแต่เป็นสิทธิของคนไทย ส่วนการศึกษาภาคบังคับเป็นการเป็นหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ตามมาตราที่ 50(4) และเป็นหน้าที่ของรัฐ ตามมาตราที่ 54 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560

2. การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมายรูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ สถานศึกษาอาจจัดการศึกษาในรูปแบบหนึ่งหรือทั้ง 3 รูปแบบก็ได้ และให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ในระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ ไม่ว่าจะ เป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย การฝึกอาชีพ หรือจากประสบการณ์การทำงานการสอน และจะส่งเสริมให้สถานศึกษา จัดได้ทั้ง 3 รูปแบบ นอกจากนี้การดำเนินงานการศึกษาให้เป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ยังเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรม ในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข แต่ระบบการศึกษาปัจจุบันไม่สามารถสร้างผู้เรียนที่มีคุณภาพได้ตามที่มุ่งหวังไว้ สืบเนื่องจากปัญหาหลายประการ รวมทั้งกระบวนการที่ยังไม่สอดคล้องกับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้การปฏิรูปดังกล่าวบังเกิดผลได้กฎหมาย จึงเปิดโอกาสทางการศึกษามากขึ้น ซึ่งเปิดโอกาสให้การศึกษาทางเลือกเข้ามามีบทบาทในสังคมให้พ่อแม่ได้สิทธิจะจัดการศึกษาให้แก่ลูกหลานได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) ดังสาระที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4 6 12 13 14 18(3) และ 22 - 26 ดังนี้

มาตรา 4

“การศึกษา” หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“การศึกษาตลอดชีวิต” หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การเรียนรู้วิทยาลัย สถาบัน มหาวิทยาลัย หน่วยงานการศึกษา หรือหน่วยงานอื่นของรัฐหรือของเอกชนที่มีอำนาจหน้าที่หรือมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 12 นอกเหนือจากรัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้บุคคลครอบครัว องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 13 บิดา มารดา หรือผู้ปกครองมีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนจากรัฐ ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษาแก่บุตร หรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแล
2. เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของบุตร หรือบุคคลซึ่งอยู่ในความดูแลที่ครอบครัวจัดให้ ทั้งนี้ตามที่กฎหมายกำหนด
3. การลดหย่อน หรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา ตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา 14 บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ซึ่งสนับสนุน หรือจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีสิทธิได้รับสิทธิประโยชน์ตามควรแก่กรณี ดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนจากรัฐให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูบุคคล ซึ่งอยู่ในความดูแลรับผิดชอบ
2. เงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามที่กฎหมายกำหนด
3. การลดหย่อน หรือยกเว้นภาษีสำหรับค่าใช้จ่ายการศึกษา ตามที่กฎหมายกำหนด

มาตรา 18 (3) ศูนย์การเรียนรู้ ได้แก่ สถานที่เรียนที่หน่วยงานจัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่น เป็น

ผู้จัดทำตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เกี่ยวกับ สิทธิของครอบครัวในการจัดการศึกษา

สรุปได้ว่า กฎหมายกำหนดให้บุคคล ครอบครัว มีสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ต่าง ๆ และเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

มาตรา 22 การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคน มีความสามารถในการเรียนรู้ และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ

มาตรา 23 การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษาในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทย และระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ความเข้าใจ และประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

4. ความรู้ และทักษะด้านคณิตศาสตร์ ด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

5. ความรู้ และทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

มาตรา 24 การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3. กิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น และทำเป็น รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่ง

ของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่ง
วิทยาการประเภทต่าง ๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา
ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุก
รูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน
วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้
อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 26 ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน
ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบความรู้
ในการเรียนการสอน ตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา ให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่
หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการประเมินผู้เรียนตามวรรคหนึ่งมาใช้
ประกอบการพิจารณาด้วย

3.3 กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547

นอกจากกฎหมายที่เข้ามามีบทบาทอย่างที่สุดสำหรับการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนที่ผ่าน
ความพยายามอย่างยาวนานในการเรียกร้องสิทธิ เพื่อการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนให้ถูกต้อง สามารถมี
ผลบังคับใช้ได้จริง ทั้งในระดับครอบครัว และหน่วยงานราชการ นั่นคือ กฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิใน
การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ที่มีใจความ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 ในกฎกระทรวงนี้

"จัดการศึกษา" หมายความว่า การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวแก่ผู้เรียน
"ครอบครัว" หมายความว่า บิดา มารดา หรือบิดา หรือมารดา ซึ่งเป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง
หรือผู้ปกครองตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

"ผู้จัดการศึกษา" หมายความว่า บุคคลในครอบครัวหรือผู้ที่ได้รับมอบหมายจากครอบครัว
นั้นให้จัดการศึกษา

"ผู้เรียน" หมายความว่า บุตรหรือบุคคลผู้อยู่ในปกครองของครอบครัว

"สำนักงาน" หมายความว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาที่ครอบครัวมีภูมิลำเนา

"คณะกรรมการ" หมายความว่า คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา

ข้อ 2 ให้ครอบครัว ซึ่งประสงค์จะจัดการศึกษายื่นคำขออนุญาตจัดการศึกษา ต่อ
สำนักงาน คำขออนุญาตตามวรรคหนึ่ง ต้องมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) ชื่อ ชื่อสกุลของครอบครัว

(2) ชื่อ ชื่อสกุลของผู้เรียน

(3) สำเนาหรือภาพถ่ายทะเบียนบ้านของครอบครัวและผู้เรียน

(4) ที่ตั้งและแผนผังสถานที่ซึ่งใช้จัดการศึกษา

(5) สำเนาหลักฐานวุฒิการศึกษา ไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าของผู้จัดการศึกษา เว้นแต่ผู้จัดการศึกษาผ่านการประเมินโดยสำนักงานว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ หรือประสบการณ์ในการจัดการศึกษา

(6) ระดับและประเภทการจัดการศึกษา

(7) แผนการจัดการศึกษาที่ครอบครัวและสำนักงานร่วมกันกำหนดตามความมุ่งหมายหลักการ และแนวทางการจัดการศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

ข้อ 3 ให้สำนักงานเสนอคำขออนุญาตจัดการศึกษาให้คณะกรรมการพิจารณาโดยเร็ว และแจ้งผลการพิจารณาคำขออนุญาตจัดการศึกษาแก่ครอบครัว ที่ยื่นคำขออนุญาตจัดการศึกษา ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับคำขออนุญาตจัดการศึกษาตามข้อ 2

ข้อ 4 ในกรณีที่สำนักงานเห็นว่า ครอบครัวที่ได้รับอนุญาตจัดการศึกษาใด ไม่จัดการศึกษาตามแผนการจัดการศึกษาตามข้อ 2 (7) ให้สำนักงานแนะนำให้ครอบครัวนั้นปรับปรุงการจัดการศึกษาภายในระยะเวลาที่กำหนด หากครอบครัวดังกล่าวไม่ดำเนินการตามคำแนะนำ ให้สำนักงานเสนอต่อคณะกรรมการ เพื่อพิจารณาให้ครอบครัวนั้นเลิกจัดการศึกษา

ข้อ 5 ให้ครอบครัวดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน ตามหลักเกณฑ์และวิธีการวัดผลและประเมินผลของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และจัดทำรายงาน การวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งการจัดการเรียนการสอน และสภาพปัญหา ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามที่สำนักงานกำหนดอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

ข้อ 6 ให้สำนักงานจัดให้มีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ในกรณีที่ผู้เรียนไม่ผ่านการวัดผลและประเมินผลตามวรรคหนึ่ง ให้สำนักงานแจ้งให้ครอบครัวจัดให้มีการเรียนซ่อมเสริมแก่ผู้เรียนนั้น และจัดให้มีการวัดผลและประเมินผลใหม่ภายในระยะเวลาที่สำนักงานกำหนด

ข้อ 7 ให้สำนักงานออกหนังสือรับรองหรือหลักฐานการจบการศึกษาแก่ผู้เรียนที่ผ่านการวัดผลและประเมินผลตามข้อ 6

ข้อ 8 การเลิกจัดการศึกษาโดยครอบครัวอาจมีได้ในกรณีดังต่อไปนี้

(1) สำนักงานมีคำสั่งให้เลิกจัดการศึกษาตามคำขอของครอบครัว

(2) คณะกรรมการมีมติให้เลิกจัดการศึกษาตามข้อ 4

จากกฎกระทรวงว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 สะท้อนให้เห็นความก้าวหน้าของการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนในประเทศไทย รวมถึงการให้ความร่วมมือจากทางภาครัฐที่ให้ความสนใจและสนับสนุนการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรมสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานทั้งฝ่ายผู้จัดและเจ้าหน้าที่ของรัฐในสำนักเขตพื้นที่การศึกษาแต่ละจังหวัด อันนำไปสู่ความเข้าใจตรงกันมากยิ่งขึ้น ช่วงปลายปีพ.ศ. 2543 การศึกษาบ้านเรียนในสังคมไทยมีการเคลื่อนตัวไปอีกก้าวหนึ่ง ในความสัมพันธ์ที่ขยายใหญ่ขึ้นในรูปแบบของเครือข่ายครอบครัว

บ้านเรียน ได้พัฒนาเริ่มต้นจากการจัดตั้งศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (ศปศค.) และกลายเป็น “สถาบันบ้านเรียนไทย” เป็นองค์กรที่มุ่งประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อช่วยในการส่งเสริม สนับสนุน ในด้านนโยบายและกฎหมายเพื่อให้รองรับสภาพของการจัดการศึกษาบ้านเรียนให้ถูกต้อง สมบูรณ์อย่างแท้จริง และองค์กรเครือข่ายผู้จัดการศึกษากันได้จัดตั้งขึ้นเป็น “สมาคมบ้านเรียนไทย” (สบท.) ในปัจจุบัน เครือข่ายที่เข้มแข็งร่วมกันผลักดันข้อกฎหมายที่เป็นธรรม และช่วยรับรองสิทธิการจัดการศึกษากันเรียนยิ่งขึ้น โดยผลักดันเสนอนโยบายและข้อคิดเห็นต่าง ๆ จนปรากฏผลลำดับต่อมา คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ที่มีใจความสำคัญตามมาตรา 3 - 9 ดังต่อไปนี้

มาตรา 3 พระราชบัญญัตินี้มิใช่บังคับกับการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชน ตามกฎหมายที่เกี่ยวกับสถาบันอุดมศึกษาที่ได้บัญญัติไว้แล้ว

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัตินี้

“การศึกษานอกระบบ” หมายความว่า กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการ และศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้

“การศึกษาตามอัธยาศัย” หมายความว่า กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

“สถานศึกษา” หมายความว่า สถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ในสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“ภาคีเครือข่าย” หมายความว่า บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และองค์กรอื่น รวมทั้งสถานศึกษาอื่นที่ได้สังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีส่วนร่วมหรือมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมสนับสนุนและประสานความร่วมมือการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

“รัฐมนตรี” หมายความว่า รัฐมนตรีผู้รักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 5 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษา ให้บุคคลได้รับการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างทั่วถึง และมีคุณภาพตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ โดยให้บุคคลซึ่งได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปแล้ว หรือไม่ก็ตามมีสิทธิได้รับการศึกษาในรูปแบบการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาตามอัธยาศัยได้แล้วแต่กรณี ทั้งนี้ตามกระบวนการและการดำเนินการที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 6 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ยึดหลักดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบ ความเสมอภาคในการเข้าถึงและได้รับการศึกษา อย่างกว้างขวาง ทั่วถึง เป็นธรรม และมีคุณภาพเหมาะสมกับสภาพชีวิตของประชาชน และการกระจายอำนาจแก่สถานศึกษาและการให้ภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้
2. การศึกษาตามอัธยาศัย การเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและวิถีชีวิตของผู้เรียนทุกกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลายทั้งส่วนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่วนที่นำเทคโนโลยีมาใช้ในการศึกษา การจัดกรอบหรือแนวทางการเรียนรู้ที่เป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียน

มาตรา 7 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบ ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพ กำลังคนและสังคมที่ใช้ความรู้และภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความมั่นคง และคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ตามแนวทางการพัฒนาประเทศ

2. ภาคีเครือข่ายเกิดแรงจูงใจและความพร้อมในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดกิจกรรมการศึกษา

มาตรา 8 การส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ดำเนินการเพื่อเป้าหมายในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ที่จะเอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. ผู้เรียนได้เรียนรู้สาระที่สอดคล้องกับความสนใจและความจำเป็นในการยกระดับคุณภาพชีวิตทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

3. ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์และเทียบโอนผลการเรียนกับการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

มาตรา 9 ให้กระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้ความสำคัญแก่ผู้เกี่ยวข้องตามบทบาทและหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียน ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และสามารถเลือกรับบริการได้หลากหลายตามความต้องการของตนเอง

2. ผู้จัดการเรียนรู้สำหรับการศึกษานอกระบบ และผู้จัดแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษิตตามอัธยาศัย มีการดำเนินการที่หลากหลายตามศักยภาพเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยบูรณาการความรู้ ปลูกฝังคุณธรรม และค่านิยมที่ดีงาม

3. ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้ที่เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้ มีการดำเนินการที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จากพระราชบัญญัติดังกล่าวข้างต้น เป็นกฎหมายสำหรับให้สถานศึกษาและเครือข่าย ดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้นเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้กับสถานศึกษา บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและภาคีเครือข่าย ในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่จะส่งผลให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้ง่ายขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสเรียนรู้ และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนได้ตามศักยภาพ

โดยสรุปแล้ว สิทธิในการจัดการศึกษาในครอบครัวในสังคมไทย เกิดขึ้นจากการผลักดันจากภาคประชาชน หรือผู้จัดการศึกษาแบบบ้านเรียนอย่างแท้จริง ซึ่งผ่านระยะเวลายาวนานผ่านความพยายามของครอบครัว เพื่อเรียกร้องสิทธิให้กับผู้เรียนการจนไปถึงเป้าหมาย คือ การศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นรูปแบบของการศึกษานับตั้งแต่วัยแรกเกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต สอดคล้องกับแนวคิดและความเชื่อของการจัดการศึกษาในครอบครัว

4. แนวคิดพื้นที่รอยต่อพัฒนาการ

ไวทก๊อตสกี (Vygotsky, 1978) อธิบายว่า การจัดการเรียนรู้จะต้องคำนึงถึงระดับพัฒนาการ 2 ระดับ คือ ระดับพัฒนาการที่เป็นจริง (Actual Development Level) และระดับพัฒนาการที่สามารถ จะเป็นไปได้ (Potential Development Level) ระยะห่างระหว่างระดับพัฒนาการที่เป็นจริงและระดับพัฒนาการที่สามารถจะเป็นไปได้ เรียกว่า พื้นที่รอยต่อพัฒนาการ (Zone of Proximal Development) โดยไวทก๊อตสกีอธิบายอีกว่า พื้นที่รอยต่อพัฒนาการนี้ เป็นการทำหน้าที่หรือทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่ในปัจจุบันที่บุคคลยังไม่มีความสามารถจะทำได้ แต่อยู่ในกระบวนการที่จะทำให้บุคคลมีความพร้อม สามารถทำหน้าที่หรือทำงานได้อย่างสมบูรณ์ในอนาคต เป็นกระบวนการที่ยังอยู่ในระหว่างการเริ่มต้น ในการจัดการเรียนการสอน หากเด็กได้รับคำแนะนำ ถูกกระตุ้นหรือชักจูงโดยผู้ที่มีสติปัญญาที่ดีกว่า เด็กก็มีโอกาสที่จะแก้ปัญหาที่เกินกว่าระดับพัฒนาการทางสติปัญญาของเขาได้ ซึ่งบุคคลเหล่านี้อาจเป็นเพื่อนที่มีความสามารถ นักเรียนคนอื่นๆ พ่อแม่ ครู หรือใครก็ได้ที่มีความเชี่ยวชาญ

พื้นที่รอยต่อพัฒนาการจะอยู่ระหว่างระดับของการแสดงพฤติกรรม โดยได้รับการช่วยเหลือกับการทำงานที่เด็กทำอย่างอิสระตามลำพัง พื้นที่รอยต่อของพัฒนาการนี้ ไม่มีความคงที่ ไม่มีความแน่นอน แต่จะแปรเปลี่ยนไป ซึ่งในความแปรเปลี่ยนนั้น วารสารวิชาการแพรวกาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2559 159 ได้ทำให้เด็กกลายมาเป็นผู้ที่มีความสามารถใน

การเรียนรู้มากขึ้นและมีความเข้าใจ ในความซับซ้อนของมโนทัศน์และทักษะต่างๆ มากยิ่งขึ้น อะไรก็ตามที่เด็กที่ได้รับการช่วยเหลือในอดีตจะสามารถทำงานอย่างอิสระได้ตามลำพังในปัจจุบัน และเมื่อเผชิญกับสถานการณ์การเรียนรู้ใหม่ จากที่เคยทำงานอย่างอิสระตามลำพัง ก็จะกลับกลายเป็นการทำงานที่ต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญมากกว่า วงจรนี้ ก็จะเกิดขึ้นต่อเนื่องซ้ำไปซ้ำมา เพื่อการได้มาซึ่งความรู้ ทักษะ กลวิธี หรือพฤติกรรม การเรียนรู้อื่นๆ ที่มีคุณภาพสูงขึ้น

เด็กๆ แต่ละคนอาจมีพื้นที่รอยต่อพัฒนาการที่มีความแตกต่างกัน สำหรับเด็กบางคน อาจเป็นไปได้ว่าเขาต้องการความช่วยเหลือในการทำกิจกรรมที่ได้มาซึ่งการเรียนรู้เพียงเล็กน้อย ขณะที่เด็กคนอื่นๆ สามารถเรียนรู้แบบก้าวกระโดดต่อไปได้ด้วยการได้รับความช่วยเหลือที่น้อยมาก และเป็นไปได้ที่เด็กๆ อาจต้องการความช่วยเหลือ ในการเรียนรู้ในเรื่องบางเรื่องมากกว่าเรื่องอื่นๆ ดังนั้น เด็กจะมีการตอบสนองต่อการได้รับความช่วยเหลือที่แตกต่างกันในแต่ละครั้ง เช่น เด็กที่ใช้ภาษาได้ดี จะไม่มีความรู้สึกยุ่งยากที่จะสรุปแนวความคิดจากการอ่าน แต่อาจจะรู้สึกลำบาก หรือเต็มไปด้วยอุปสรรคเป็นอย่างยิ่ง เมื่อต้องเรียนรู้การคำนวณตัวเลขที่มีจำนวนมาก

ดังนั้น ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า พื้นที่รอยต่อพัฒนาการนั้นหมายถึง ระยะห่างระหว่างระดับพัฒนาการที่แท้จริง ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลกับระดับพัฒนาการที่จะสามารถเป็นไปได้ ซึ่งกำหนดโดยการให้คำแนะนำ หรือการช่วยเหลือ ของผู้ที่มีความสามารถมากกว่า ทั้งนี้ผู้เรียนจะสามารถแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ในขณะนั้นได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับการวางแผนการให้ความช่วยเหลือ หรือการชี้แนะเพื่อกระตุ้นกระบวนการทางสมองของผู้เรียนจากครู ผู้สอน หรือเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่า จนผู้เรียนสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง

5. ทฤษฎีวัฒนธรรมเชิงสังคม

การพัฒนาทางปัญญาของมนุษย์แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ 1) เซวาน์ปัญญาขั้นต้น (Elementary Mental Process) เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติตามธรรมชาติที่ไม่ต้องเรียนรู้และมักมีความจำเป็นต่อการมีชีวิตรปฏิบัติสัมพันธ์ทางสังคมจึงไม่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเหล่านี้ 2) เซวาน์ปัญญาขั้นสูง (Higher Mental Process) เป็นกระบวนการทางปัญญาที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์ กับผู้ใหญ่ที่ให้การอบรมเลี้ยงดู ถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยใช้ภาษา (Crowl, Kaminsky, & Podell, 1997; Hamilton & Ghatala, 1994; สุรางค์ไคว้ตระกูล, 2541) เชื่อว่าภาษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาเซวาน์ปัญญาขั้นสูง นอกจากนั้น การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์โดยการทำงานร่วมกัน จะทำให้บุคคลได้คิดและถ่ายทอดความคิดนั้นออกมาทำให้เกิดพัฒนาการทางปัญญา

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาและสนับสนุนการวิจัยที่ศึกษาให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้ได้นำเสนอแง่มุมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาบ้านเรียน

ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ (2543) ได้ศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวและพบว่า ภูมิหลังของพ่อแม่ที่ทำการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนในบ้าน มีลักษณะแตกต่างกันไป เช่น พ่อแม่เป็นผู้มีอิสระในทางความคิด อาชีพของพ่อแม่เป็นนักพัฒนาสังคมหรือนักกิจกรรมสังคม มีปรัชญา ความเชื่อและแนวทางการดำเนินชีวิตที่ยึดมั่นศรัทธาเป็นพิเศษ ในด้านความพร้อมและการตัดสินใจจัดการศึกษาแบบ โรงเรียนในบ้าน มีปัจจัยที่สนับสนุน เช่น ระดับความรู้ของพ่อแม่ ฐานะของครอบครัว เวลาที่จะให้แก่ลูก ตัวบ้านมีความเป็นสัดส่วนและมีความสะดวกพอที่จะใช้เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ และมีความเห็นพ้องต้องกันของทั้งครอบครัว นอกจากนี้ ยุทธชัย เฉลิมชัย และคณะ ยังพบรูปแบบของการจัดการศึกษาบ้านเรียนว่ามี 4 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบจัดการศึกษาโดยมีข้อตกลงร่วมกับทางโรงเรียน รูปแบบจัดการศึกษาโดยดำเนินการเองทั้งหมด รูปแบบดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบช่วยประสานงาน และรูปแบบการดำเนินการโดยกลุ่มครอบครัวแบบรวมศูนย์การจัดการ ในที่เดียว ในต่างประเทศนั้นความต้องการของผู้ปกครองในการจัดการศึกษา บ้านเรียนมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สาเหตุที่เป็นแรงจูงใจสำหรับการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา และที่สำคัญ คือ งานวิจัยของโนลส์ (Knowles, 1991; Mayberry & Knowles, 1989) เมย์เบอร์รี่ และโนลส์ (Mayberry & Knowles, 1989) ตั้งข้อสังเกตว่า โดยทั่วไปพ่อแม่ที่จัดการศึกษาแบบโรงเรียนในบ้านนั้น ไม่ยอมรับเนื้อหาหรือหลักสูตรของโรงเรียนหรือไม่มีความสุขกับรูปแบบ และบรรยากาศของการเรียนการสอนในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของกัลป์เลนส์ (Van Galen's, 1988) ที่กล่าวว่า พ่อแม่ที่ไม่เห็นด้วยกับเนื้อหาในหลักสูตรของโรงเรียน และมีอุดมการณ์ที่แตกต่างจากหลักสูตร ที่ใช้ในโรงเรียน เป็นกลุ่มพ่อแม่ที่มีทัศนคติในเชิงอุดมคติ ซึ่งพ่อแม่กลุ่มนี้มีการรวบรวมแนวคิดที่แตกต่าง หรือแนวคิดที่หลากหลาย มากกว่าแนวคิดจากหลักสูตรในโรงเรียนเพียงอย่างเดียว เพราะพ่อแม่เหล่านี้เชื่อว่ารูปแบบการเรียนการสอนของโรงเรียนทั่วไป คือ การเรียนการสอนที่ไม่มีประโยชน์

ศุภจิตา ศิริวงศ์ (2554) ศึกษาเรื่อง การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวของวัดพระธาตุตุ๋นอวย ผาสัม อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ ผลการศึกษา พบว่า 1) บริบทที่เป็นแรงจูงใจในการจัดการศึกษา คือ ประเด็นปัญหาทางด้านสังคมและเศรษฐกิจที่ถดถอย สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม 2) ปัจจัยที่ใช้ในการจัดการศึกษา ได้แก่ ปรัชญาความเชื่อที่ว่า “มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพสามารถเรียนรู้ได้เองๆ” แนวคิดที่ใช้เกิดจากการบูรณาการจากหลายแนวคิด 3) กระบวนการจัดการเรียนการสอน ออกแบบการเรียนรู้ตามความสนใจและความถนัดของผู้เรียนแต่ละคน 4) ผลลัพธ์จากการจัดการศึกษา ส่งผลให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรม มีอุดมการณ์ มีทักษะในการใช้ชีวิต สามารถพึ่งตนเองได้ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

ฉันทนา บุญส่ง (2544) ศึกษาเรื่อง รูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมของโรงเรียนกับครอบครัวในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย ผลการศึกษา พบว่า รูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมของโรงเรียนกับครอบครัวในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวที่เคยดำเนินการในประเทศไทย เป็นแบบแผนการมี

ส่วนร่วมแบบเต็มล่ำ ส่วนการดำเนินงานตามรูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมของโรงเรียนกับครอบครัว ในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทยเป็นการมีส่วนร่วมแบบเสมอภาค รูปแบบดังกล่าว ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน 1) การเตรียมการ 2) การดำเนินการ 3) การติดตามผล

นิลวรรณ แซ่จิว (2543) ศึกษาเรื่อง อนาคตภาพของการจัดการศึกษาโดยครอบครัวใน กรุงเทพมหานคร พบว่า บุคคลที่มีอาชีพในกลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านวิชาชีพวิชาการ เห็นด้วยกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากที่สุด รองลงมาได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านธุรกิจการค้า ในขณะที่กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านเกษตรกรรมเห็นด้วยน้อยที่สุด โดยภาพรวมแล้วประชาชนในกรุงเทพมหานครที่มีกลุ่มอาชีพต่างกันมีความเห็นต่อการจัดการศึกษาโดยครอบครัวแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แต่กลุ่มอาชีพไม่มีความสัมพันธ์กับความสนใจจัดการศึกษาโดยครอบครัว ส่วนภาพอนาคตที่เห็นว่ามีความเป็นไปได้มากที่สุด คือ ภาพอนาคตที่คาดว่าจำนวนครอบครัวที่จัดการศึกษาด้วยตนเองจะมีเพิ่มขึ้นจากปัจจุบัน แต่ไม่มากนัก โดยส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่มีความมุ่งมั่นและมีความพร้อมด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาในระดับที่พึ่งพาตนเองได้ รูปแบบอาจเป็นได้ทั้งครอบครัวเดี่ยวและกลุ่มครอบครัว ผลกระทบที่คาดว่าจะตามมาคือ เอกชนจะเข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาโดยครอบครัวมากขึ้น เกิดการรวมกลุ่มของพ่อ แม่ที่มีแนวคิดการศึกษาคล้ายคลึงกัน ในขณะเดียวกันที่โรงเรียนบางแห่งมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับแนวคิดของกลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองมากขึ้น

สุจินดา สุขแสงประเสริฐ (2547) ศึกษาเรื่อง การจัดการศึกษาโดยครอบครัวในประเทศไทย ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย พบว่า 1) ผู้ปกครองที่จัดการศึกษาโดยครอบครัวเห็นด้วยในหลักการของกฎหมายที่เปิดโอกาสให้จัดการศึกษาโดยครอบครัวได้ แต่ส่วนใหญ่มีความเห็นไม่สอดคล้องกับร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัวมากที่สุด ในกรณีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มีความเห็นว่า พ่อ แม่ ผู้ปกครองไม่อาจจัดการศึกษาให้มีคุณภาพในเวลาที่กำหนด สำนักเขตพื้นที่การศึกษามีอำนาจเพิกถอนการจัดการศึกษาได้ 2) พ่อ แม่ ผู้ปกครอง มีข้อเสนอแนะด้านกรอบนโยบายและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยครอบครัว คือ ต้องการมีส่วนร่วมในการจัดทำร่างร่างกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว และต้องการให้ภาครัฐส่งเสริมการจัดการศึกษาโดยครอบครัว โดยให้มีหน่วยงานรับผิดชอบอย่างจริงจัง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการจัดการศึกษาแบบบ้านเรียนจะให้สิทธิผู้ปกครองในการจัดการศึกษาเอง สามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนได้ แต่ก็ยังมีผู้ปกครองบางกลุ่มที่ประสบปัญหาเรื่องการบริหารจัดการเรียนการสอน ดังที่ ทิพา น้อยพราย (2546) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับจัดการศึกษาแบบบ้านเรียน ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองส่วนมากมีข้อจำกัดในด้านเวลา ผู้ปกครองไม่มีความเชี่ยวชาญบางเนื้อหา